

**Bryssel den 23 september 2026
(OR. en)**

13300/26

**COPEN 337
JAI 1163
FREMP 291**

FÖLJENOT

från:	Europeiska kommissionens generalsekreterare, undertecknat av Martine DEPREZ, direktör
inkom den:	23 september 2026
till:	Thérèse BLANCHET, generalsekreterare för Europeiska unionens råd
Komm. dok. nr:	COM(2026) 497 final
Ärende:	RAPPORT FRÅN KOMMISSIONEN TILL EUROPAPARLAMENTET OCH RÅDET om genomförandet av kommissionens rekommendation (EU) 2023/681 av den 8 december 2022 om processuella rättigheter för misstänkta och tilltalade som är frihetsberövade före rättegång och om materiella förhållanden vid frihetsberövande

För delegationerna bifogas dokument – COM(2026) 497 final.

Bilaga: COM(2026) 497 final

EUROPEISKA
KOMMISSIONEN

Bryssel den 23.9.2026
COM(2026) 497 final

RAPPORT FRÅN KOMMISSIONEN TILL EUROPAPARLAMENTET OCH RÅDET

**om genomförandet av kommissionens rekommendation (EU) 2023/681 av den
8 december 2022 om processuella rättigheter för misstänkta och tilltalade som är
frihetsberövade före rättegång och om materiella förhållanden vid frihetsberövande**

Inledning

Den 8 december 2022 antog kommissionen rekommendation (EU) 2023/681 om processuella rättigheter för misstänkta och tilltalade som är frihetsberövade före rättegång och om materiella förhållanden vid frihetsberövande ⁽¹⁾ (nedan *rekommendationen om frihetsberövande*). Rekommendationen om frihetsberövande är den första rättsakt från EU som innehåller normer för frihetsberövande före rättegång och materiella förhållanden vid frihetsberövande.

Enligt punkt 87 i rekommendationen om frihetsberövande ska medlemsstaterna underrätta kommissionen om sin uppföljning av rekommendationen inom 18 månader efter det att den antagits. På grundval av denna information bör kommissionen övervaka och bedöma de åtgärder som vidtagits av medlemsstaterna och lägga fram en rapport för Europaparlamentet och rådet inom 24 månader efter det att rekommendationen antagits.

I rekommendationen om frihetsberövande betonas att frihetsberövande före rättegång måste förbli en sista utväg och endast tillämpas där det är absolut nödvändigt och när inget lämpligt alternativ är tillgängligt. Samtidigt måste förhållandena vid frihetsberövande uppfylla miniminormerna för skydd av människans värdighet och säkerställa efterlevnad av skyldigheterna i fråga om grundläggande rättigheter. Dessa principer är inte bara viktiga i sig utan utgör också grunden för ömsesidigt förtroende, vilket är avgörande för ett smidigt rättsligt samarbete inom EU.

Enligt rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna måste frihetsberövande före rättegång betraktas som en exceptionell åtgärd, och icke frihetsberövande övervakningsåtgärder ska användas i största möjliga mån. Överdrivet långa perioder av frihetsberövande är skadliga för den enskilde, och upprepade överdrivet långa perioder av frihetsberövande i en viss medlemsstat kan undergräva ömsesidigt förtroende.

Rambeslutet 2009/829/RIF om den europeiska övervakningsordern har potential att minska bruket av frihetsberövande före rättegång i EU, men medlemsstaternas tillämpning av det är fortfarande ytterst begränsad.

Om de materiella förhållandena vid frihetsberövande inte lever upp till de överenskomna normerna blir effekterna dessutom kännbara bortom det enskilda fallet. Undermåligt förvar, överbeläggning, bristande tillgång till hälso- och sjukvård och otillräckliga skyddsåtgärder för utsatta grupper utgör allvarliga problem enligt stadgan om de grundläggande rättigheterna och Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna.

Dessa brister påverkar direkt tillämpningen av den europeiska arresteringsordern, eftersom de verkställande rättsliga myndigheterna är tvungna att vägra utlämning av en eftersökt person om verklig risk för omänsklig eller förnedrande behandling föreligger. Under de senaste åren har domstolarna i allt högre grad granskat förhållandena vid frihetsberövande i den utfärdande medlemsstaten, vilket har lett till förseningar, ytterligare beviskrav och, i vissa fall, vägran att verkställa europeiska arresteringsordrar.

⁽¹⁾ Kommissionens rekommendation (EU) 2023/681 av den 8 december 2022 om processuella rättigheter för misstänkta och tilltalade som är frihetsberövade före rättegång och om materiella förhållanden vid frihetsberövande, C/2022/8987, (EUT L 86, 24.3.2023, s 44).

Tillgänglig statistik om den europeiska arresteringsordern ⁽²⁾ visar att medlemsstaterna sedan 2016 i nära 586 fall har vägrat eller skjutit upp verkställigheten på skäl som hänför sig till en verklig risk för brott mot de grundläggande rättigheterna och undermåliga materiella förhållanden för frihetsberövande.

Att begära garantier från de begärande rättsliga myndigheterna har också blivit vanligt.

Detta visar vilken central roll normer för frihetsberövande spelar för att upprätthålla ömsesidigt förtroende ⁽³⁾. Principen om ömsesidigt erkännande bygger på antagandet att rättigheter skyddas på ett likvärdigt och lämpligt sätt i alla medlemsstater. När detta antagande försvagas av tecken på systematiska brister vid frihetsberövande äventyras effektiviteten hos och förtroendet för mekanismen för den europeiska arresteringsordern. Detta urholkar förtroendet mellan rättsliga myndigheter, påverkar samarbetet i gränsöverskridande brottmål och lägger ytterligare börda på domstolarna i bedömningen av efterlevnaden från fall till fall.

I detta avseende visade mötena under 2025 i högnivåforumet om framtiden för EU:s straffrätt angående möjliga EU-regler om frihetsberövande före rättegång och materiella förhållanden vid frihetsberövande att deltagarnas åsikter var delade. En grupp betonade att frågor om frihetsberövande bör hanteras på nationell nivå i och med att de omfattas av nationellt processuellt oberoende, medan den andra gruppen efterlyste åtgärder på EU-nivå för att utarbeta bindande normer för skydd. Den första gruppen var öppen för ytterligare icke-bindande åtgärder, såsom projektfinansiering, och betonade behovet av att fokusera på att genomföra rekommendationen om frihetsberövande. Den andra gruppen framhöll tydliga belägg för brister i medlemsstaternas normer för frihetsberövande och att de befintliga förebyggande mekanismernas är otillräckliga på Europarådets nivå.

⁽²⁾ https://commission.europa.eu/publications/replies-questionnaire-quantitative-information-practical-operation-european-arrest-warrant_sv.

⁽³⁾ EU-domstolens domar i målen Aranyosi och Caldaru (de förenade målen C-404/15 och C-659/15 PPU), ML (C-220/18 PPU), Dorobantu (C-128/18) och Breian (C-318/24) har visat hur materiella förhållanden kan påverka det ömsesidiga förtroendet i praktiken.

Metod

I denna genomföranderapport undersöks hur EU:s normer för processuella rättigheter vid frihetsberövande före rättegång och materiella förhållanden vid frihetsberövande tillämpas i de 27 medlemsstaterna. Syftet är att ge en jämförande översikt över befintliga rättsliga ramar och praxis, med betoning av viktiga områden för konvergens och skillnader samt luckor i genomförandet.

Medlemsstaterna informerade kommissionen om deras uppföljning av rekommendationen inom 24 månader efter det att den antagits. För detta syfte utarbetades frågeformulär under 2024 i samarbete med fängelsepersonal, domare och åklagare, samt med företrädare för Europarådets kommitté för förebyggande av tortyr och Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter.

Frågeformuläret fokuserar främst på det praktiska genomförandet av normerna för de materiella förhållandena vid frihetsberövande som fastställs i rekommendationen om frihetsberövande. Information om genomförandet av dessa normer för förhållanden vid frihetsberövande för varje medlemsstat finns redan i databasen över frihetsberövanden i brottmål hos byrån för grundläggande rättigheter, som har utvecklats på begäran av kommissionen och är tillgänglig för allmänheten på <https://fra.europa.eu/en/databases/criminal-detention/> (inte översatt till svenska).

I frågeformuläret efterfrågades också uppgifter om hur medlemsstaterna har genomfört processuella rättigheter vid frihetsberövande före rättegång och hur de har tillämpat frihetsberövande före rättegång i praktiken.

Frågeformulären publicerades på plattformen EUSurvey den 24 juli 2024. I juni 2025 hade kommissionen fått in svar från alla medlemsstater.

Alla medlemsstaters fängelseförvaltningar deltog, men långt ifrån alla svarade på samtliga frågor i frågeformuläret. Dessutom skiljer sig informationssystemens stöd för datainsamlingen mycket åt. Vissa medlemsstater har avancerade centraliserade databaser som spårar beläggningsnivåer, incidenter, isoleringsceller, klagomål, personal och programdeltagande. Andra är beroende av decentraliserad eller manuell registerföring, vilket begränsar möjligheten att sammanställa data eller övervaka trender.

När kommissionen bedömde informationen fann den att vissa medlemsstater hade lämnat ofullständig information, medan andra hade lämnat mycket detaljerade uppgifter. Mängden och kvaliteten på de uppgifter som lämnades till kommissionen varierade avsevärt mellan medlemsstaterna. Det finns därför en risk för att man drar missvisande slutsatser eller presenterar en vilseledande bild av situationen vad gäller frihetsberövande i enskilda medlemsstater.

Som ett första steg kommer kommissionen därför att offentliggöra denna rapport, som ger en allmän översikt över situationen i hela EU vad gäller processuella rättigheter vid frihetsberövande före rättegång och materiella förhållanden vid frihetsberövande.

Som ett andra steg utarbetar kommissionen för närvarande faktablad om materiella förhållanden vid frihetsberövande i nära samarbete med Europarådet som en del av det pågående

gemensamma projektet EU/Europarådet ⁽⁴⁾. Faktabladen kan också fungera som ett lättillgängligt verktyg som ger en tydlig överblick över situationen vad gäller frihetsberövande i de olika medlemsstaterna, även vid bedömningar i samband med den europeiska arresteringsordern.

Det ytterligare mervärde som denna rapport ger är insikt i hur rekommendationen om frihetsberövande tillämpas i hela EU. Analysen syftar till att utvärdera efterlevnaden i medlemsstaterna och identifiera systembrister där mer samstämmighet skulle behövas. Slutsatsen av denna rapport går inte bara igenom bristerna utan visar även exempel på god praxis.

⁽⁴⁾ <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum>. (inte översatt till svenska).

MINIMINORMER FÖR PROCESSUELLA RÄTTIGHETER FÖR MISSTÄNKTA OCH TILLTALADE SOM ÄR FRIHETSBERÖVADE FÖRE RÄTTEGÅNG

1. Frihetsberövande som en sista utväg och alternativ till frihetsberövande

(14) Medlemsstaterna bör endast besluta om frihetsberövande före rättegång om det är absolut nödvändigt och som en sista utväg, med vederbörlig hänsyn till de särskilda omständigheterna i varje enskilt fall. I detta syfte bör medlemsstaterna tillämpa alternativa åtgärder där så är möjligt.

(15) Medlemsstaterna bör anta en presumtion till förmån för frigivning. Medlemsstaterna bör kräva att de behöriga nationella myndigheterna bär bevisbördan för att visa behovet av åläggande av frihetsberövande före rättegång.

(16) För att undvika olämpligt åläggande av frihetsberövande före rättegång bör medlemsstaterna tillhandahålla så många alternativa åtgärder som möjligt, såsom de alternativa åtgärder som nämns i rådets rambeslut 2009/829/RIF om tillämpning av principen om ömsesidigt erkännande på beslut om övervakningsåtgärder som ett alternativ till tillfälligt frihetsberövande.

(17) Sådana åtgärder kan t.ex. vara a) åtagande att vid behov inställa sig inför en rättslig myndighet när så krävs, att inte blanda sig i rättskipningen och inte ägna sig åt ett särskilt beteende, inbegripet sådant som ingår i ett yrke eller en viss anställning, b) krav på daglig eller periodisk rapportering till en rättslig myndighet, polis eller annan myndighet, c) krav på att acceptera tillsyn av ett organ som utsetts av den rättsliga myndigheten, d) krav på att acceptera elektronisk övervakning, e) krav på bosättning på en viss adress, med eller utan villkor om vilka timmar som ska tillbringas där, f) krav på att inte lämna eller beträda angivna platser eller distrikt utan godkännande, g) krav på att inte träffa angivna personer utan godkännande, h) krav på överlämnande av pass eller andra identitetshandlingar, i) krav på att tillhandahålla eller säkra ekonomiska garantier eller andra former av garantier för gott uppförande i väntan på rättegång.

(18) Medlemsstaterna bör, i fall borgen fastställs som ett villkor för frisläppande, dessutom kräva att beloppet står i proportion till den misstänktes eller tilltalades medel.

De flesta rättsliga ramar tillåter frihetsberövande före fällande dom när det är nödvändigt, proportionerligt, och när frihetsberövande inte kan ersättas av en mindre ingripande åtgärd. I vissa medlemsstater anges detta krav uttryckligen i lagstiftningen. I andra fall genomförs det genom rättspraxis och konsekvent juridisk praxis. Även om principen inte uttryckligen kodifierats tillämpar domstolarna proportionalitetsbedömningar som i praktiken begränsar frihetsberövande till undantagsfall. Ingen medlemsstat kräver automatiskt frihetsberövande före rättegång för någon kategori av brott eller påstådda gärningsmän. Inom ett litet antal system kan allvarliga brott ge upphov till motbevisbara antaganden som stöder frihetsberövande, men

domare måste fortfarande tillämpa individuell prövning som grundar sig på nödvändighet och proportionalitet.

I alla medlemsstater är de rättsliga myndigheterna ansvariga för att utfärda beslut om frihetsberövande och måste tillhandahålla ett motiverat beslut som anger varför man med alternativa åtgärder inte kan uppnå de avsedda målen.

Alla medlemsstater tillhandahåller alternativ till frihetsberövande före rättegång, även om alternativens struktur och tillgänglighet varierar. Vanliga åtgärder omfattar skyldigheter att rapportera till myndigheter, begränsningar av kontakt eller rörelsefrihet, krav på boendet, reseförbud, överlämnande av resehandlingar, ekonomiska garantier och olika former av elektronisk övervakning eller frigång under tillsyn. Vissa system erbjuder en icke uttömmande lista över alternativ som gör det möjligt för domstolarna att skraddarsy villkoren för den tilltalades personliga omständigheter. Andra system har mer begränsade listor men tillämpar fortfarande individbaserade alternativ, särskilt där riskerna kan minskas tillräckligt utan frihetsberövande.

Elektronisk övervakning är tillgänglig i de flesta medlemsstater, även om bruket fortfarande är ojämnt fördelat på grund av tekniska begränsningar, personalbegränsningar eller krav såsom stabil bosättning. I vissa medlemsstater används elektronisk övervakning i stor utsträckning, medan den i andra begränsas till användning efter fällande dom eller knappt tillämpas alls. Borgen används i alla medlemsstater men tar olika form. I vissa medlemsstater fungerar borgen främst som en garanti för att den tilltalade ska inställa sig inför domstol eller följa reglerna för villkorlig frigivning, medan borgen i andra medlemsstater fungerar som ett centralt inslag i frigivningsförfarandet och bygger på konstitutionella skydd. Variationerna omfattar huruvida domstolarna måste erbjuda borgen på eget initiativ, metoden efter vilken domstolarna avgör om beloppet står i proportion till den misstänktes ekonomiska medel och om den misstänkte kan betala i delbetalningar. Många medlemsstater förlitar sig sällan på borgen och föredrar i stället rapporteringsskyldighet eller begränsad rörelsefrihet.

Övervakningsmekanismerna för alternativa lösningar skiljer sig också åt. Övervakningstjänster spelar en central roll i många medlemsstater och tillhandahåller övervakning, efterlevnadskontroll och personutredningar innan dom som hjälper domstolarna att fastställa lämpliga villkor. Andra system förlitar sig inte på sådana utredningar, utom i komplicerade fall eller när elektronisk övervakning övervägs. Vanliga hinder för att tillämpa alternativ i förundersökningsskedet är instabila boendeförhållanden, begränsade sociala band eller familjeband, otillräckliga resurser för tillsyn och administrativa förseningar på grund av personalbrist.

Den europeiska övervakningsordern (rambeslut 2009/829/RIF), som är avsedd att underlätta gränsöverskridande erkännande av alternativ före rättegång, används sällan. Även om nästan alla medlemsstater har införlivat instrumentet är dess användning i praktiken fortfarande begränsad på grund av administrativ komplexitet, låg medvetenhet bland rättstillämparna och farhågor om verkställbarhet.

Utsatta personer omfattas i allmänhet inte av separata rättsordningar, men domstolarna måste när de beslutar om frihetsberövande eller andra alternativ beakta individuella omständigheter såsom personer med funktionsnedsättning, ålder, graviditet, sjukdom eller social marginalisering. Vissa medlemsstater har uttryckliga rättsliga bestämmelser som främjar icke frihetsberövande åtgärder i fall där utsatta personer är inblandade.

Övergripande trender

På det hela taget kan tre utbredda trender skönjas medlemsstaterna:

- System som kombinerar starka rättsliga skyddsåtgärder med regelbunden användning av alternativ till frihetsberövande före rättegång och välutvecklade övervakningsstrukturer.
- System med detaljerade rättsliga ramar men inkonsekvent genomförande på grund av resursmässiga eller tekniska begränsningar.
- System där det finns alternativ till frihetsberövande före rättegång men som sällan tillämpas, och där det skönsmässiga rättsliga avgörandet ofta leder till överutnyttjande av frihetsberövande före rättegång.

De flesta medlemsstater förankrar principen om frihetsberövande som en sista utväg antingen i lagstiftning eller rättspraxis och erbjuder alternativ såsom rapporteringsskyldigheter, borgen, elektronisk övervakning eller begränsad rörelsefrihet. Bruket av sådana åtgärder före rättegången varierar dock i praktiken kraftigt, och hindras i vissa fall av tekniska begränsningar och brist på förtroende eller resurser. Användningen av den europeiska övervakningsordern är också begränsad. Vissa medlemsstater tillämpar fortfarande obligatoriskt frihetsberövande före rättegång för vissa brott, även om detta är sällsynt.

2. Skälig misstanke och skäl till frihetsberövande före rättegång

(19) Medlemsstaterna bör endast besluta om frihetsberövande före rättegång på grundval av en skälig misstanke, fastställd genom en noggrann bedömning från fall till fall, om att den misstänkte har begått brottet i fråga, och de bör begränsa de rättsliga grunderna för frihetsberövande före rättegång till a) risken för avvikande, b) risken för återfall i brott, c) risken för att den misstänkte eller tilltalade blandar sig i rättskipningen, eller d) risken för hot mot den allmänna ordningen.

(20) Medlemsstaterna bör se till att fastställandet av eventuella risker grundas på de enskilda omständigheterna i fallet, men att särskild hänsyn tas till a) det påstådda brottets art och svårighetsgrad, b) det straff som kan komma att utdömas vid fällande dom, c) den misstänktes ålder, hälsa, karaktär, tidigare fällande domar och personliga och sociala omständigheter, och i synnerhet dennes anknytning till samhället, samt d) den misstänktes uppförande, särskilt hur han eller hon har fullgjort de skyldigheter som kan ha ålagts honom/henne under tidigare straffrättsliga förfaranden. Det faktum att den misstänkte inte är medborgare i, eller inte har någon annan anknytning till, det land där brottet antas ha begåtts räcker inte i sig för att dra slutsatsen att det föreligger en flyktrisk.

(21) Medlemsstaterna uppmuntras att besluta om frihetsberövande före rättegång endast för brott som medför ett fängelsestraff på minst 1 år.

För frihetsberövande krävs att två kumulativa aspekter uppfylls i alla medlemsstater, dvs. en tillräckligt fastställd misstanke om att ett brott begåtts, och särskilda lagstadgade skäl som visar att frihetsberövandet är nödvändigt. Även om terminologin skiljer sig åt mellan medlemsstaterna – från ”skälig misstanke” till ”allvarliga indikationer” eller ”sannolika skäl” – är de underliggande beviskraven likartade. Därför måste misstankarna grundas på objektivt bevismaterial som går längre än enbart spekulation men som inte når den bevisnivå som krävs för fällande dom.

Den beviströskel som domstolarna måste tillämpa ligger mellan en enkel misstanke från polisen och beviskraven vid rättegång. De rättsliga myndigheterna måste förvissa sig om att det finns konkreta, kontrollerbara indikationer som kopplar den tilltalade till den påstådda brottsliga handlingen. Vissa medlemsstater antar en jämförelsevis hög beviströskel som kräver tydliga fakta. Andra förlitar sig på interna domar som är förenliga med rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. I vissa system kan frihetsberövande inte beslutas om förrän formellt åtal har väckts, medan andra tillåter frihetsberövande före rättegång under korta perioder då formalisering av misstankar är nära förestående.

Även gränserna för minimistraff varierar. Vissa medlemsstater begränsar frihetsberövandet före rättegång till brott som kan bestraffas med påföljder över en fastställd nivå, medan andra inte föreskriver en lagstadgad lägstanivå men tillämpar ändå i praktiken proportionalitetsprincipen.

De erkända grunderna för frihetsberövande är i hög grad harmoniserade. Alla system tillåter frihetsberövande på grundval av risk för avvikelse, risk för inblandning i utredningen och risk för återfall. Vissa omfattar också hot mot den allmänna ordningen eller säkerheten. Domstolarna bedömer risker genom en helhetsbedömning av den tilltalades personliga omständigheter, inklusive boende, anställning, sociala band, nationalitet, tidigare beteende och hur grovt brottet är. Avsaknaden av fast bostad anses allmänt vara en försvårande faktor, även om medlemsstaterna skiljer sig åt vad gäller hur de betraktar bosättning i ett annat EU-land, vissa medlemsstater antar EU-omfattande band som riskreducerande enligt principerna om ömsesidigt förtroende.

Riskbedömningar utförs i varje enskilt fall. Domare bedömer hur grovt brottet är, den potentiella domen, den misstänktes samhällsband, straffregister och beteende under utredningen. I dagsläget använder ingen av medlemsstaterna automatiserade eller algoritmiska verktyg för riskbedömning. Besluten förblir helt rättsliga och diskretionära.

Hälsa, ålder och funktionsnedsättning påverkar ofta bedömningar av huruvida frihetsberövande före rättegång är nödvändigt. Vissa jurisdiktioner tillåter frigivning eller frihetsberövande i hemmet av medicinska eller humanitära skäl, medan andra erbjuder terapeutiska alternativ redan före rättegången för personer med ämnesberoende eller behov av psykisk hälsa. I en del medlemsstater är detta dock inte möjligt med tanke på oskuldspresumtion. Överväganden vid utsatthet kan rättfärdiga mindre ingripande åtgärder eller i vissa fall förbjuda frihetsberövande.

Övergripande trender

Domstolar i alla medlemsstater förlitar sig på en kombination av beviströsklar och riskbaserade motiveringar för att avgöra om frihetsberövande före rättegång är motiverat. Tröskeln för att frihetsberövande före rättegång, till exempel ”skälig misstanke” eller ”allvarliga indikationer på skuld”, definieras dock olika i medlemsstaterna. Rättslig skönsmässighet är central i

medlemsstaterna och inget system är beroende av automatiserade verktyg. Överväganden om utsatthet beaktas i många medlemsstater.

3. Motivering av beslut om frihetsberövande före rättegång

(22) Medlemsstaterna bör se till att varje beslut av en rättslig myndighet om frihetsberövande före rättegång, om förlängning av frihetsberövande före rättegång eller om att införa alternativa åtgärder är vederbörligen motiverat och hänvisar till den misstänktes eller tilltalades särskilda omständigheter som motiverar frihetsberövandet. Den berörda personen bör få en kopia av beslutet, som också bör innehålla skälen till att alternativ till frihetsberövande före rättegång inte anses lämpliga.

Rättsliga motiveringar garanterar att öppenhet, rättvisa och lagenlighet säkerställs när fortsatt frihetsberövande före rättegång föreskrivs. I alla medlemsstater krävs att domstolar utfärdar motiverade beslut om de faktiska och rättsliga grunderna för frihetsberövande, med en förklaring av varför alternativen är olämpliga och fortsatt frihetsberövande är nödvändigt och proportionerligt.

Ett beslut om frihetsberövande måste namnge den tilltalade, ange de påstådda brotten, hänvisa till relevanta bestämmelser, ange skälen för frihetsberövandet och påvisa den faktiska grunden för både misstankar och nödvändighet.

Många medlemsstater fastställer strikta tidsfrister för utfärdande av skriftliga beslut, från omedelbart till inom 24 eller 48 timmar. Skriftlig motivering är oundgängligt för överklagande, och underlåtenhet att tillhandahålla en skriftlig motivering gör vanligen ordern ogiltig.

Domstolarna förväntas tillhandahålla individuell motivering snarare än standardiserade formuleringar, även om sådana formuleringar fortfarande används i vissa medlemsstater. De rättsliga myndigheterna måste utreda de personliga omständigheterna och visa varför frihetsberövande är nödvändigt i det enskilda fallet. Proportionalitetsbedömning, som kräver uttrycklig avvägning av allmänintresset mot den personliga friheten, formaliseras i flera medlemsstater. Andra system förlitar sig på rättspraxis för att införa liknande skyldigheter.

Alla medlemsstater kräver att domstolar motiverar avvisande av alternativ till frihetsberövande före rättegång innan de beslutar om frihetsberövande. Vanliga skäl kan bland annat vara hur grovt brottets är, tidigare bristande uppfyllelse av villkor, avsaknad av stadigvarande boende eller hög risk för återfall. I medlemsstater med mindre formella krav kan domstolarna fortfarande underförstått hantera alternativen.

Beslut ska meddelas den tilltalade utan dröjsmål, och översättning ska vid behov tillhandahållas. Vissa medlemsstater tillhandahåller muntliga beslut följt av skriftlig kopia, andra delger beslutet omedelbart skriftligen.

Övergripande trender

Även om de flesta medlemsstater kräver att domare ska tillhandahålla individanpassade och motiverade beslut när de beslutar om frihetsberövande före rättegång kan sådan motivering ta olika former, där vissa medlemsstater förlitar sig på standardformuleringar eller mallar. De flesta medlemsstater har även strikta tidsfrister för utfärdande av skriftliga beslut. Skyldigheten att överväga och avvisa alternativ förekommer i praktiken i alla medlemsstater, även där det är i mindre grad formaliserat.

4. Periodisk omprövning av frihetsberövande före rättegång

(23) Medlemsstaterna bör se till att en rättslig myndighet regelbundet granskar om de grunder på vilka en misstänkt eller tilltalad är frihetsberövad före rättegång fortfarande föreligger. Så snart skälen för att frihetsberöva personen inte längre föreligger bör medlemsstaterna se till att den misstänkta eller tilltalade personen frigges utan onödigt dröjsmål.

(24) Medlemsstaterna bör tillåta att en regelbunden omprövning av beslut om frihetsberövande före rättegång inleds på begäran av den tilltalade eller, på eget initiativ, av en rättslig myndighet.

(25) Medlemsstaterna bör i princip begränsa tidsintervallet mellan omprövningar till högst 1 månad, utom i de fall då den misstänkte eller tilltalade har rätt att när som helst lämna in en begäran om frihet och få ett beslut om denna begäran utan onödigt dröjsmål.

Regelbunden rättslig prövning av frihetsberövande före rättegång utgör ett grundläggande skydd i alla medlemsstater och säkerställer att frihetsberövandet förblir motiverat under hela förfarandet. Alla medlemsstater tillhandahåller mekanismer för att ompröva frihetsberövande, även om strukturen, frekvensen och tillvägagångssätt varierar avsevärt. Översyner kan ske vid fastställda lagstadgade intervall, vid viktiga steg i förfarandet eller på begäran av försvaret eller åklagarmyndigheten.

I medlemsstater med översyner vid fasta intervall omprövar domstolarna frihetsberövande varannan vecka eller månad. Dessa frekventa, schemalagda översyner säkerställer att domare utvärderar om grund för frihetsberövande fortfarande föreligger, om misstanken fortfarande är tillräckligt underbyggd och om det finns alternativ till frihetsberövandet. Andra system kopplar översyner till olika steg i processen, såsom slutförande av utredningsåtgärder eller överföring av ärendet till rättegångsdomstolar. En tredje grupp förlitar sig främst på prövningar som initierats av försvaret, även om domstolarna fortfarande har befogenhet att pröva frihetsberövande på eget initiativ.

Den tilltalade och försvarsadvokaten får vanligtvis delta i prövningsförfaranden. Många medlemsstater kräver muntliga förhandlingar, där den tilltalade ställs inför en domare, medan andra tillåter skriftliga förfaranden för rutinmässiga omprövningar. Muntliga förhandlingar omfattar vanligtvis åklagarens deltagande och tillåter försvarsinlagor, framläggande av bevis och framställningar om frigivning. Tolkning och översättning tillhandahålls i allmänhet vid behov.

I många medlemsstater måste domare som omprövar frihetsberövande åter granska underlaget för misstankar, riskfaktorers relevans och styrka samt proportionaliteten i fortsatt frihetsberövande före rättegång i förhållande till den tid som förflutit. Domstolar behöver i allmänhet också överväga om utvecklingen i ärendet – såsom minskad flyktrisk, slutförda utredningsåtgärder eller förbättrade personliga förhållanden – motiverar att frihetsberövande före rättegång ersätts med mindre ingripande alternativa åtgärder. Vissa medlemsstater kräver att förändrade omständigheter analyseras uttryckligen vid varje översyn.

Att omprövningsbeslut meddelas i god tid är standardpraxis i alla medlemsstater. Meddelanden lämnas vanligtvis skriftligen till den tilltalade, försvarsadvokaten och berörda myndigheter. I vissa medlemsstater underlättas snabb överföring av beslut och förhandlingsdatum av automatiserade eller centraliserade kommunikationssystem.

I takt med att frihetsberövandets varaktighet ökar blir den rättsliga granskningen mer intensiv i många system. Överdomstolar kan vara skyldiga att pröva förlängda frihetsberövanden, eller så kan särskilda tillsynsförfaranden tillämpas när vissa tidsperioder har löpt ut.

Övergripande trender

I de flesta medlemsstater krävs regelbunden rättslig prövning av frihetsberövande före rättegång, ofta med fasta intervaller. Tidpunkten och frekvensen för samt noggrannheten i dessa översyner varierar dock avsevärt. I många medlemsstater genomförs översyner genom skriftligt förfarande.

5. Hörande av den misstänkte eller tilltalade

(26) Medlemsstaterna bör se till att en misstänkt eller tilltalad person hörs personligen eller genom ett juridiskt ombud via en kontradiktorisk muntlig förhandling innan den behöriga rättsliga myndigheten fattar ett beslut om frihetsberövande före rättegång. Medlemsstaterna bör se till att beslut om frihetsberövande före rättegång fattas utan onödigt dröjsmål.

(27) Medlemsstaterna bör upprätthålla den misstänktes eller tilltalades rätt till rättegång inom rimlig tid. Medlemsstaterna bör särskilt se till att fall där frihetsberövande före rättegång har ålagts behandlas skyndsamt och med vederbörlig omsorg.

Rätten att höras innan ett beslut om att införa eller förlänga frihetsberövande före rättegång är garanterad i alla medlemsstater. Alla medlemsstater kräver att frihetsberövade personer så fort som möjligt ställs inför en rättslig myndighet och ges möjlighet att lägga fram sina synpunkter personligen eller via en försvarsadvokat.

Lagstadgade tidsfrister för att ställa intagna inför domstol är i allmänhet strikta och sträcker sig vanligtvis från 24 till 48 timmar. Ett litet antal medlemsstater tillåter i undantagsfall perioder på upp till 72 eller 96 timmar, men sådana förlängningar är begränsade. Förhör måste

genomföras skyndsamt, och överskridande av lagstadgade tidsfrister leder ofta till automatisk frigivning.

I alla medlemsstater är förhandling om frihetsberövande muntlig och kontradiktorisk. De genomförs tillsammans med försvarsadvokaten och i förekommande fall åklagaren. Biträde av en försvarare är oftast obligatorisk, och förfaranden kan inte lagligen fortsätta utan närvaro av en advokat. Konfidentiell kommunikation mellan den tilltalade och dennes försvarsadvokat skyddas som en kärnkomponent av en rättvis rättegång.

Den tilltalade ska personligen inställa sig vid den första häktningsförhandlingen. Efterföljande förhör kan hållas via videolänk. Medlemsstaternas lagar skiljer sig dock åt angående huruvida detta kräver den tilltalades samtycke. Vissa förbjuder distansdeltagande vid inledande förhandlingar så att det säkerställs att domare kan bedöma personen direkt innan de beslutar om frihetsberövande före rättegång.

Tillgång till underlag för fallet är avgörande för effektivt deltagande. Många system ger omedelbar tillgång till relevanta bevis när frihetsberövande före rättegång har begärts, medan andra har strikta tidsfrister för utlämnande före förhandlingen.

Förhandlingar dokumenteras formellt. Skriftliga protokoll krävs i alla medlemsstater, och audiovisuell upptagning blir allt vanligare. Förhandlingens längd varierar, där vissa medlemsstater har korta, fokuserade förhandlingar som endast varar omkring 15 minuter, medan förhandlingar i komplexa ärenden eller förfaranden med flera personer kan vara betydligt längre och pågå i flera timmar. Beslut meddelas oftast omedelbart eller strax efter förhandlingen.

Vissa medlemsstater tillämpar mycket strukturerade och formaliserade förhandlingsförfaranden, med detaljerade rättsliga krav gällande tidpunkt, dokumentation och bevisrätt. Andra använder sig av mer flexibla metoder. Praxis för videokonferenser varierar kraftigt, vilket återspeglar skillnader i teknisk infrastruktur, rättskultur och syn på behovet av den tilltalades fysiska närvaro.

Övergripande trender

Även om den jämförande analysen visar att medlemsstaterna i allmänhet säkerställer misstänkta rätt att bli hörda innan ett beslut om frihetsberövande före rättegång fattas, förekommer det skillnader i tillgången till ärendeakter och kommunikationsrättigheter med försvarsadvokaten. Praxis för videokonferenser varierar kraftigt mellan medlemsstaterna.

6. Effektiva rättsmedel och rätt att överklaga

(28) Medlemsstaterna bör garantera att misstänkta eller tilltalade som är frihetsberövade kan vända sig till en domstol som är behörig att kontrollera att frihetsberövandet av dem är lagligt och, när så är lämpligt, att besluta om att de ska friges.

(29) Medlemsstaterna bör ge misstänkta eller tilltalade som är föremål för ett beslut om frihetsberövande före rättegång rätt att överklaga ett sådant beslut och informera dem om

Möjligheten att bestrida frihetsberövande före rättegång är en grundläggande skyddsåtgärd som är inbyggd i alla nationella system. Medlemsstaterna erbjuder flera möjligheter att bestrida beslut om frihetsberövande, vilket säkerställer att enskilda personer får effektiv tillgång till rättslig prövning.

Tre huvudsakliga rättsmedel är vanligtvis tillgängliga. Det första är ett reguljärt överklagande av beslutet om att förelägga eller upprätthålla frihetsberövande före rättegång. Sådana överklaganden prövas vanligtvis av högre domstolar och avgörs inom fastställda tidsfrister för att undvika onödig förlängning av frihetsberövande före rättegång. Det andra rättsmedlet består av begäran om frigivning eller att frihetsberövandet ersätts med mindre restriktiva åtgärder. Dessa kan vanligtvis lämnas in när som helst under förfarandet. Det tredje rättsmedlet innefattar *habeas corpus* – ett förfarande för att granska ett frihetsberövandes laglighet – vilket gör det möjligt för intagna att ifrågasätta lagligheten i deras frihetsberövande.

Individer måste informeras om rätten att överklaga frihetsberövande i samband med att beslutet meddelas. Skriftliga beslut innehåller ofta uttrycklig information om rätten att överklaga. Tolk- och översättningstjänster säkerställer att tilltalade förstår de tillgängliga rättsmedlen oavsett språkbarriärer.

Besvär innebär vanligtvis inte att verkställigheten av beslut om frihetsberövande före rättegång skjuts upp, men domstolarna måste avgöra dem skyndsamt. Tidsfristerna varierar mellan medlemsstaterna, från beslut inom 24 timmar till perioder på flera dagar eller veckor, eller en fullständig avsaknad av tidsfrister. I medlemsstater där ingen lagstadgad tidsfrist föreligger prioriterar domstolarna dock besvär som gäller frihetsberövande för att förhindra att frihetsberövandet fortsätter utan tillräcklig motivering.

Granskande domstolar utvärderar både laglighet och proportionalitet. De bedömer om grunderna för misstanke och risk fortfarande är giltiga och om alternativ till frihetsberövande före rättegång i tillräcklig utsträckning skulle kunna minska riskerna. Om grunderna för frihetsberövande före rättegång upphör ska domstolarna besluta att den frihetsberövade frigges. Vissa medlemsstater har påskyndade förfaranden för rättslig prövning (såsom *référé-liberté*), som är specifikt utformade för att hantera brådskande ärenden.

Även om få medlemsstater tillhandahåller specialiserade mekanismer för utsatta intagna, gäller även allmänna rättsliga prövnings- och överklagandeförfaranden i sådana fall. Rättshjälp är allmänt tillgänglig och juridiska ombud är ofta obligatoriska, vilket säkerställer effektiv tillgång till rättsmedel.

Övergripande trender

Alla medlemsstater erkänner rätten att överklaga beslut om frihetsberövande före rättegång, även om tidsfrister och praxis för delgivning skiljer sig åt. Vissa föreskriver tidsfrister så korta som 24 timmar, vilket skapar farhågor om effektiv tillgång till rättsmedel.

7. Längden på frihetsberövande före rättegång

(30) Medlemsstaterna bör se till att frihetsberövandet före rättegång inte är längre än, och inte är oproportionerligt långt i förhållande till, det straff som kan utdömas för det berörda brottet.

(31) Medlemsstaterna bör se till att längden på frihetsberövandet före rättegång inte strider mot en frihetsberövad persons rätt att bli prövad inom rimlig tid.

(32) Medlemsstaterna bör prioritera fall där en person är frihetsberövad före rättegång.

Medlemsstaternas system reglerar den tillåtna längden på frihetsberövande före rättegång genom lagstadgade gränser och löpande proportionalitetsbedömningar. Även om tillvägagångssätten skiljer sig åt, säkerställer alla medlemsstater att frihetsberövande före rättegång inte kan vara på obestämd tid och måste upphöra när det inte längre är motiverat om skälen för frihetsberövandet inte längre föreligger.

Vissa medlemsstater tillämpar strikta maximala tidsgränser för frihetsberövande före rättegång, vilka varierar beroende på brottets art eller i vilket skede processen befinner sig. Dessa tidsgränser kan variera från några månader för ringa förseelser till flera år för särskilt grova brott. När tidsfrister löper ut är frigivning obligatorisk, även om domstolar kan besluta om alternativa icke frihetsberövande åtgärder för att säkerställa efterlevnaden av processuella skyldigheter.

Andra medlemsstater använder blandade modeller och kombinerar maximala tidsfrister med rättsligt utrymme för skönsmässig bedömning att förlänga frihetsberövandet i komplicerade fall. Förlängningar kräver i allmänhet domstolsbeslut och kan granskas av högre domstol.

En tredje grupp medlemsstater förlitar sig inte på fasta lagstadgade maximala tidsgränser utan underkastar i stället frihetsberövande före rättegång en kontinuerlig proportionalitetsgranskning, vilket kräver att frihetsberövandet fortfarande är nödvändigt och rimligt med tanke på omständigheterna och den tid som förflutit.

Mekanismer för att förhindra överträdelser av tidsfristerna inkluderar elektroniska spårningssystem, åklagartillsyn och automatiska varningar som meddelar myndigheterna när tidsfrister närmar sig. Sådana system är avsedda att skydda mot överskridande av frihetsberövandeperioden.

Förseningar i förfaranden, som kan förlänga frihetsberövandet, tillskrivs ofta ärendenas komplexitet, flera tilltalade i ett mål, gränsöverskridande utredningar, förlitande på sakkunnigbevisning eller begränsade rättsliga resurser. De flesta medlemsstater erkänner att processuell ineffektivitet, snarare än den avsiktliga överanvändningen av frihetsberövande före rättegång, är den främsta orsaken till förlängda frihetsberövanden.

Ersättning för överdrivet eller olagligt frihetsberövande finns tillgänglig i många system, även om behörigheten kan bero på utgången i ärendet eller på specifika lagstiftningskriterier, och behörighetsregler kan variera. I vissa medlemsstater krävs frikännande för ersättning, medan i andra finns ersättning tillgänglig även om förfarandet leder till fällande dom om frihetsberövandet före rättegång var oberättigat.

Övergripande trender

Maximala tidsgränser för frihetsberövande före rättegång finns i de flesta medlemsstater, men de maximala tidsgränserna varierar från några dagar till flera år. Även där det finns tidsgränser leder processuella förseningar, komplexa fall och eftersläpningar i rättsväsendet ofta till långvariga frihetsberövanden.

8. Avdrag av tid som frihetsberövad före rättegång från den slutliga domen

(33) Medlemsstaterna bör dra av eventuella perioder som en person har spenderat som frihetsberövad före fällande dom, inbegripet om dessa verkställs genom alternativa åtgärder, från längden på ett fängelsestraff som senare utdöms.

Alla medlemsstater erkänner principen att tid som en person har tillbringat som frihetsberövad före rättegång ska dras av från fängelsestraff som utdöms efter en fällande dom. Denna princip förhindrar dubbel bestraffning och säkerställer att det sammanlagda frihetsberövandet förblir proportionerligt och rättsligt motiverat. Även om avdragets omfattning, beaktandet av restriktiva alternativa åtgärder till frihetsberövande och beräkningsmekanismerna varierar, dras tid som en person redan har tillbringat som frihetsberövad före rättegång i allmänhet av automatiskt.

I alla medlemsstater dras en dag av för varje dag av formellt frihetsberövande före rättegång. Domstolar tillämpar vanligtvis avdraget direkt, men i vissa jurisdiktioner är det tillsynsmyndigheterna som ansvarar för att beräkna och tillämpa avdraget när en dom vinner laga kraft. Automatiserade system i vissa jurisdiktioner spårar frihetsberövandeperioder elektroniskt för att effektivisera noggrannheten och undvika fel. I andra fall är avdraget beroende av rättslig verifiering eller administrativ dokumentation.

Vissa medlemsstater utvidgar avdraget till restriktiva alternativ till frihetsberövande före rättegång såsom husarrest, elektronisk övervakning eller intensiv övervakning, och behandlar dessa som tillräckligt lika frihetsberövande för att motivera avdrag. I dessa system kan restriktiva åtgärder dras av likvärdigt eller proportionellt beroende på graden av begränsning. Andra jurisdiktioner begränsar avdraget till formellt frihetsberövande i häkten, fast de kan överväga restriktiva alternativ som förmildrande omständigheter vid straffmätningen även om de inte formellt sänker straffet.

I ett fåtal medlemsstater finns det omräkningsformler för att översätta olika former av frihetsbegränsning till motsvarande frihetsberövade dagar. Med dessa formler kan perioder av husarrest, samhällstjänst, böter eller rapporteringsskyldighet omvandlas till motsvarande frihetsberövande för avdragsändamål. Inom andra system tillämpar domstolarna rättspraxis för att fastställa proportionellt avdrag baserat på begränsningarnas art.

Tvister om avdrag är sällsynta, eftersom reglerna är tydligt angivna och tillämpas konsekvent. Situationer med överlappande frihetsberövande före rättegång i relaterade förfaranden kan åtgärdas genom lagstiftningsbestämmelser som undviker dubbelt tillgodoräknande.

Kompensationsmekanismer tillhandahåller ytterligare skyddsåtgärder i händelse av olagligt eller överdrivet frihetsberövande före rättegång.

Övergripande trender

Avdrag från det slutliga fängelsestraffet för tid som tillbringats som frihetsberövad före rättegång är standardpraxis i alla medlemsstater. Det finns dock ingen genomgående metod för att beakta alternativa åtgärder (t.ex. husarrest eller elektronisk övervakning) vid beräkning av straff. Endast ett fåtal medlemsstater gör avdrag för av hela skalan av alternativ, medan andra utesluter dem helt.

MINIMINORMER FÖR MATERIELLA FÖRHÅLLANDEN VID FRIHETSBERÖVANDE

1. Förvar

(34) Medlemsstaterna bör tilldela varje intagen en yta på minst 6 m² i enskilda celler och minst 4 m² i celler med flera personer. Medlemsstaterna bör garantera att det absoluta minsta personliga utrymmet för varje intagen, inbegripet i en cell med flera personer, uppgår till motsvarande minst 3 m² yta per intagen. Om det personliga utrymme som är tillgängligt för en intagen är under 3 m² uppstår en stark presumtion om att artikel 3 i Europakonventionen har kränkts. Beräkningen av det tillgängliga utrymmet bör omfatta den yta som upptas av möbler, men inte den yta som upptas av sanitära anläggningar.

(35) Medlemsstaterna bör se till att varje exceptionell minskning av den absoluta minimiytan på 3 m² per intagen är kortvarig, tillfällig och ringa och åtföljs av tillräcklig rörelsefrihet utanför cellen och lämplig verksamhet utanför cellen. Dessutom bör medlemsstaterna i sådana fall se till att de allmänna förhållandena för frihetsberövandet på anläggningen är lämpliga och att det inte finns några andra försvårande faktorer i förhållandena för den berörda personens frihetsberövande, såsom brister i strukturella minimikrav för celler eller sanitära anläggningar.

(36) Medlemsstaterna bör garantera att intagna har tillgång till naturligt ljus och frisk luft i sina celler.

Standarder för förvar i anläggningar för frihetsberövande motsvarar en kombination av rättsliga skyldigheter, administrativ praxis och materiella begränsningar såsom överbeläggning. De flesta medlemsstater har obligatoriska minimistandarder för personlig bostadsyta, sanitära anläggningar, belysning, ventilation och sovarrangemang, men varierar efterlevnaden kraftigt på grund av strukturella och operativa utmaningar.

Ett betydande antal medlemsstater har infört bindande minimikrav på utrymme (i m²) genom primärlagstiftning, förordningar eller administrativa bestämmelser. Andra lutar sig mot policyriktlinjer eller icke-bindande standarder. Mängden minimiutrymme skiljer sig avsevärt även mellan jurisdiktioner med obligatoriska standarder. Vissa system föreskriver utrymme per intagen som ligger nära de rekommenderade nivåerna, medan andra sätter gränsen betydligt lägre än de standarder som anges i Europeiska domstolens rättspraxis och rekommendationen om frihetsberövande. Ett fåtal jurisdiktioner tillåter exceptionellt låga minimigränser på 2 m² personligt utrymme under definierade omständigheter, såsom tillfällig trångboddhet eller korttidsplaceringar. I medlemsstaterna varierar det personliga utrymmet i enskilda celler från 2 m² till 12 m², vilket visar på de mycket stora skillnaderna i de intagnas grundläggande levnadsstandard i EU.

Efterlevnaden av dessa standarder varierar. Flera medlemsstater rapporterar att alla intagna har tillgång till åtminstone det minimiutrymme som krävs och att inga intagna har mindre än 4 m² personligt utrymme. Andra rapporterar att en liten andel av de frihetsberövade har mindre personligt utrymme än de rekommenderade tröskelvärdena. I ett litet antal medlemsstater med omfattande överbeläggning har dock en stor andel (över 50 %) av de intagna mindre än 4 m² personligt utrymme. Överbeläggning i sådana system påverkar också flera fängelser.

Endast en minoritet av medlemsstaterna använder moderna it-baserade verktyg för beläggningshantering för att övervaka efterlevnaden och utlösa varningar när kapacitetsgränserna överskrids. De flesta förlitar sig på manuell övervakning, regelbunden rapportering eller inspektioner av tillsynsorgan.

Sovarrangemangen varierar. Många system rapporterar att intagna inte sover på golv madrasser eller i trippelvåningssängar. Sådana fall beskrivs som sällsynta, tillfälliga eller begränsade till specifika säkra celler. Ett litet antal jurisdiktioner rapporterar utbredd användning av trippelvåningssängar eller ett betydande antal intagna som sover på golvet på grund av överbeläggning.

De flesta medlemsstater rapporterar att intagna har tillgång till naturligt ljus och frisk luft i sina celler. Regler som gäller rökning varierar, då många medlemsstater tillåter rökning i enskilda celler eller endast med samtycke från alla intagna i celler med flera personer, medan andra medlemsstater helt förbjuder rökning inomhus.

Åtgärderna för undermåligt förvar varierar också kraftigt. Vissa medlemsstater erbjuder mer tid utanför cellen eller möjligheter till förflyttning, medan andra tillåter rättslig prövning, klagomålsförfaranden eller straffsänkningar. I system med låga rättsliga krav på utrymme eller utbredda undantag är åtgärderna ofta begränsade.

Övergripande trender

Standarder för förvar varierar kraftigt mellan medlemsstaterna. Medan många medlemsstater erbjuder adekvata utrymmen och levnadsförhållanden, står andra inför allvarliga problem med överbeläggning i fängelserna, vilket påverkar efterlevnaden av minimigränser och leder till att vissa intagna sover på madrasser under längre perioder. Övervakningssystemen förbättras men är fortfarande inkonsekventa.

2. Placering

(37) Medlemsstaterna uppmuntras till att och, när det gäller barn, bör säkerställa att så långt det är möjligt placera intagna på anläggningar för frihetsberövande i närheten av deras hem eller andra platser som lämpar sig för deras sociala återanpassning.

(38) Medlemsstaterna bör säkerställa att intagna som frihetsberövas före rättegång hålls åtskilda från dömda fångar. Kvinnor bör hållas åtskilda från män. Barn bör inte frihetsberövas tillsammans med vuxna, om det inte anses vara för barnets eget bästa.

(39) När ett barn som är frihetsberövat fyller 18 år och, i lämpliga fall, för unga vuxna under 21 år, ska medlemsstaterna göra det möjligt att fortsätta att hålla denna person åtskild från andra frihetsberövade vuxna, om det är motiverat med hänsyn till den berörda personens personliga förhållanden, förutsatt att detta är förenligt med det som är bäst för barn som är frihetsberövade tillsammans med denna person.

Policyer om placering styr var de intagna placeras geografiskt och hur de skiljs åt inom anläggningarna.

I medlemsstaterna beaktas intagnas familjeband och tidigare bosättning vid beslut om placering. Närhet till familjen är allmänt erkänt som viktigt för att upprätthålla relationer och stödja återintegrering. Placering baserad på familjens bosättningsort begränsas dock ofta av

behovet av att matcha fångar med lämpliga säkerhetsnivåer, behandlingsprogram eller tillgängligt utrymme. Specialiserade anläggningar för medicinska eller psykologiska behov kan kräva placering utanför hemregionerna.

De flesta system håller personer som är frihetsberövade före rättegång åtskilda från dömda, även om dessa grupper i vissa medlemsstater deltar i gemensamma aktiviteter under dagen. Icke desto mindre bibehålls presumtionen för åtskillnad i stort sett för att skydda oskuldspresumtionen.

Könsuppdelning är nästan universellt. Kvinnor hålls vanligtvis i separata anläggningar eller i separata enheter vid blandade institutioner. Vissa system tillåter kvinnor att under övervakning delta i gemensamma aktiviteter, även om förvaret är separat.

Minderåriga hålls i stor utsträckning åtskilda från vuxna. Barn under 18 år placeras vanligtvis på specialiserade ungdomsanstalter eller särskilda avdelningar. Åldersgränser varierar i ett fåtal medlemsstater, där vissa utsträcker ungdomsplacering eller liknande till personer upp till 21 eller till och med 24 år under vissa villkor. Inom ett litet antal system i vissa fall unga vuxna (18 till 21 år) med barn eller, omvänt, äldre ungdomar placeras tillsammans med vuxna om det anses lämpligt.

Praxis för att stödja unga vuxna skiljer sig mer åt. Vissa medlemsstater tillhandahåller specialiserade enheter eller ungdomsinriktade program, medan andra integrerar unga vuxna i den allmänna fängelsepopulationen med ytterligare utbildnings- och rehabiliteringsstöd.

Övergripande trender

Placeringspraxis återspeglar gemensamma mål – att skydda utsatta intagna personer, bevara oskuldspresumtionen för de intagna och möjliggöra rehabilitering – men genomförandet beror på anläggningens utformning och kapacitet. Separat inkvartering av kvinnor och barn prioriteras konsekvent, medan situationen för unga vuxna varierar. Närhet till familjen anses vara viktigt men inte avgörande, eftersom operativa krav ofta har företräde.

3. Hygieniska och sanitära förhållanden

(40) Medlemsstaterna bör se till att sanitära anläggningar alltid är tillgängliga och att de ger de intagna tillräcklig personlig integritet, inbegripet effektiv strukturell separation från boendetrymmen i celler med flera personer.

(41) Medlemsstaterna bör fastställa effektiva åtgärder för att upprätthålla god hygienstandard genom desinfektion och gasning. Medlemsstaterna bör dessutom se till att de intagna får tillgång till grundläggande sanitetsprodukter, inklusive bindor, och att varmt och rinnande vatten finns tillgängligt i celler.

(42) Medlemsstaterna bör förse de intagna med lämpliga rena kläder och sängkläder och med medel för att hålla sådana föremål rena.

Hygieniska och sanitära förhållanden är centrala för värdighet, hälsa och sjukdomsförebyggande åtgärder i anläggningar för frihetsberövande. De flesta medlemsstater rapporterar att de intagna alltid har tillgång till grundläggande sanitära faciliteter (toaletter och handfat), antingen i celler eller i gemensamma utrymmen med omedelbar tillgång för personalen. Omfattningen och kvaliteten på sanitära anläggningar i celler varierar avsevärt mellan medlemsstaterna.

De flesta medlemsstater har både toalett och handfat i nästan alla celler. Vissa rapporterar full tillgång i alla celler, medan andra anger partiell tillhandahållande, särskilt i äldre anläggningar eller celler med flera boenden. Vissa system erbjuder dessa faciliteter i färre än 50 % av alla celler, vilket tvingar frihetsberövade att förlita sig på gemensamma sanitära utrymmen.

Avskildheten vid toalettanvändning beror i hög grad på om toaletterna är avskärmade. Vissa medlemsstater rapporterar universell eller nästan universell avskärmning, medan andra endast tillämpar detta i färre än 50 % av cellerna. Toaletter som inte är avskilda är särskilt förekommande i celler för flera personer, vilket är problematiskt vad gäller värdighet och integritet.

Insektsangrepp eller sanitära problem som mögel, insekter, råttor eller vägglöss rapporteras av vissa medlemsstater, men vanligtvis på ett begränsat antal anläggningar. Ett fåtal medlemsstater rapporterar mer utbredda problem som påverkar en stor andel av institutionerna. Förebyggande åtgärder inbegriper regelbunden skadedjursbekämpning, förbättringar av ventilationen och utbyte eller värmebehandling av madrasser.

Rinnande vatten finns i allmänhet tillgängligt i alla medlemsstater, även om tillgången till varmt vatten är ojämn. Vissa medlemsstater tillhandahåller varmt vatten i alla celler, medan andra tillhandahåller det i fler än 50 % av cellerna. En mindre grupp rapporterar begränsat eller inget varmt vatten i cellerna, vilket kräver att de intagna duschar i gemensamma utrymmen enligt reglerade scheman.

Frekvensen av tillgång till dusch varierar mellan systemen, från daglig tillgång till en eller två gånger i veckan, där vissa erbjuder frekventare tillgång för kvinnor.

Hygienprodukter som tvål, schampo och hygienartiklar för kvinnor tillhandahålls i stor utsträckning. De flesta medlemsstater erbjuder sådana produkter kostnadsfritt, även om vissa tillåter de intagna att köpa ytterligare artiklar.

Kläder och sängkläder tillhandahålls vanligtvis gratis, särskilt vid intagning. Tillgången till tvätt varierar, och tvätt av kläder och sängkläder en eller två gånger i veckan är standardpraxis. Vissa system tillåter de intagna att använda gemensamma tvättmöjligheter för personlig tvätt.

Övergripande trender

Hygienstandarden varierar kraftigt mellan medlemsstaterna. Många medlemsstater erbjuder tillräcklig sanitet och avskildhet i cellerna, men i andra är delade faciliteter eller icke avskilda toaletter vanliga, särskilt i celler med flera boende. Tillgång till varmt vatten och duschar varierar kraftigt, vilket speglar skillnader i infrastruktur. Insektsangrepp utgör dessutom ett problem i vissa medlemsstater.

4. Näring

(43) Medlemsstaterna bör se till att livsmedel tillhandahålls i tillräcklig mängd och av tillräcklig kvalitet för att tillgodose den intagnas näringsbehov och att livsmedel bereds och serveras under hygieniska förhållanden. Dessutom bör medlemsstaterna garantera att intagna alltid har tillgång till rent dricksvatten.

(44) Medlemsstaterna bör förse de intagna med en näringsrik kost som tar hänsyn till deras ålder, funktionsnedsättning, hälsa, fysiska tillstånd, religion, kultur och karaktären på det arbete de utför.

Näring är en central del av de intagnas hälsa och välbefinnande, och de flesta medlemsstater erkänner skyldigheten att tillhandahålla måltider som är balanserade och tillräckligt energirika. De flesta medlemsstater strävar efter att tillhandahålla tre måltider per dag, med kalornivåer på vanligtvis mellan 2 200 och 3 000 kcal per intagen. Vissa anpassar uttryckligen sina standarder till nationella näringsriktlinjer eller införlivar medicinsk tillsyn för att säkerställa godtagbara nivåer.

De dagliga utgifterna för mat varierar avsevärt mellan medlemsstaterna. Vissa rapporterar relativt höga utgiftsnivåer, vilket möjliggör mångsidiga och näringsmässigt varierade kostvanor. Andra arbetar med betydligt lägre budgetar, i vissa fall under två euro per frihetsberövad och dag. Dessa skillnader (från under två euro till över tio euro per intagen och dag) väcker farhågor kring huruvida livsmedelskvaliteten och variationen kan upprätthållas i system med låg budget, trots att alla jurisdiktioner hävdar att de efterlever minimistandarden för kost.

De flesta medlemsstater erbjuder kostanpassning för medicinska tillstånd, allergier, åldersrelaterade behov, graviditet, amning och religiösa krav. Vegetarisk kost erbjuds ofta och vegansk kost blir alltmer tillgänglig. Vissa medlemsstater erbjuder även kompletterande måltider eller anpassade scheman för intagna som utför arbete eller fysiskt krävande aktiviteter.

Alla rapporterar att det alltid finns tillgång till rent dricksvatten.

Övergripande trender

Standarderna för kaloriintag och varierad kost är i stort sett desamma i alla medlemsstater, men matbudgetar varierar kraftigt och sträcker sig från under två euro till mer än tio euro per intagen och dag. System med högre budget kan lättare erbjuda färsk och varierad mat, medan system med låg budget riskerar att bli hänvisade till att erbjuda mindre varierade eller sämre alternativ trots att de formellt uppfyller kraven. Kostanpassningar med hänsyn till religiösa och medicinska behov är allmänt förekommande i alla medlemsstater. Tillgång till rent dricksvatten garanteras i alla medlemsstater.

5. Tid som tillbringas utanför cellen och utomhus

(45) Medlemsstaterna bör tillåta att intagna tränar utomhus i minst 1 timme per dag och tillhandahålla rymliga och lämpliga anläggningar och lämplig utrustning för detta ändamål.

(46) Medlemsstaterna bör tillåta intagna att tillbringa en rimlig tid utanför sina celler för att ägna sig åt arbete, utbildning och rekreationsverksamhet, vilket är nödvändigt för en lämplig nivå av mänsklig och social interaktion. För att förhindra en överträdelse av förbudet mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning bör medlemsstaterna se till att alla undantag från denna regel inom ramen för särskilda säkerhetsordningar och säkerhetsåtgärder, inbegripet isolering, är nödvändiga och

Tid utanför cellen är grundläggande för de intagnas fysiska och psykiska välbefinnande. Alla medlemsstater garanterar intagna minst en (1) timmes utomhusaktivitet dagligen, utom under exceptionella förhållanden såsom extremt väder eller särskilda säkerhetsåtgärder. Denna standard är allmänt erkänd och återspeglar en gemensam förståelse för vikten av motion och vistelse i friska luften.

Utöver den obligatoriska timmen utomhus varierar den genomsnittliga dagliga tiden utanför cellen avsevärt. Fastän många medlemsstater strävar efter minst tre timmar, beror de faktiska tidsperioderna ofta på frihetsberövandets organisering, personalkapacitet, säkerhetsklassificering och tillgången till strukturerad verksamhet. Vissa medlemsstater, särskilt de med omfattande program för dömda intagna, tillåter betydligt mer tid utanför cellen. Intagna i avvaktan på rättegång, som inte är skyldiga att arbeta och kan ha färre förpliktelser vad gäller program, tillbringar ofta mer tid inlåsta i sina celler. Ett fåtal medlemsstater rapporterar så låga genomsnittliga tider utanför cellen som en till två timmar för vissa kategorier av intagna.

Aktiviteter som är tillgängliga för intagna inkluderar vanligtvis arbete, yrkesutbildning, formell utbildning, psykologiska och sociala program, missbruksbehandling, skuldrådgivning, föräldrakurser och återintegreringshjälp. Fritidsaktiviteter som sport, konst, musik och tillgång till bibliotek eller religiösa tjänster är också vanliga. Vissa system erbjuder mer specialiserade eller kulturellt inriktade program som tillhandahålls av volontärer eller icke-statliga organisationer, däribland kreativa workshoppar, diskussionscirklar eller övervakade dagsutflykter för berättigade intagna.

Särskilda säkerhetsordningar finns i många medlemsstater, även om definitionerna varierar. Sådana system innebär ofta ökad övervakning, begränsad rörelsefrihet eller isoleringsåtgärder, och kan inkludera placering i särskilt säkrade celler, ökade sökningar, kontinuerlig belysning eller begränsningar av aktiviteter. Placering under dessa system kräver vanligtvis en bedömning av risker såsom våld, självskadebeteende, flyktförsök eller gängtillhörighet. Regelbundna översyner krävs för att säkerställa att dessa åtgärder inte går utöver nödvändigheten.

Den tillgängliga statistiken är begränsad vad gäller användning av isoleringscell, vilket definieras som isolering i 22 timmar eller mer utan meningsfull mänsklig kontakt. Få medlemsstater har heltäckande övervakningssystem, vilket gör jämförelser svåra. Tillgängliga data tyder på att isoleringscell förekommer men att registreringen är inkonsekvent och varierar kraftigt mellan institutioner.

Övergripande trender

Tid utanför cellen är fortfarande en av de mest varierande aspekterna av förhållanden vid frihetsberövande. Alla medlemsstater uppfyller grundkravet på en timme utomhus dagligen, men totalt sett varierar tiden utanför cellen kraftigt på grund av infrastruktur, personal och tillgänglighet av program. Strukturerade aktiviteter är utbredda men prioriterar ofta dömda fångar framför frihetsberövade i väntan på rättegång. Särskilda säkerhetsprogram finns i alla medlemsstater, vanligtvis med garantier för granskning. En genomgående trend är bristen på robusta data om isoleringscell, vilket belyser de fortsatta utmaningarna med transparens och övervakning.

6. Arbete och utbildning för intagna för att främja deras återintegrering i samhället

(47) Medlemsstaterna bör investera i social rehabilitering av intagna, med beaktande av deras individuella behov. I detta syfte bör medlemsstaterna sträva efter att tillhandahålla användbart avlönat arbete. För att främja intagnas framgångsrika återintegrering i samhället och på arbetsmarknaden bör medlemsstaterna prioritera arbete som inbegriper yrkesutbildning.

(48) För att hjälpa intagna att förbereda sig för att frigges och för att underlätta deras återintegrering i samhället bör medlemsstaterna se till att alla intagna har tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga utbildningsprogram (inklusive distansutbildning) som tillgodoser deras individuella behov samtidigt som deras ambitioner beaktas.

Arbete och utbildning är allmänt erkända som viktiga verktyg för rehabilitering och återintegrering. De flesta medlemsstater erbjuder strukturerade aktiviteter som gör det möjligt för intagna att förvärva färdigheter, upprätthålla dagliga rutiner och bygga upp kompetenser för livet efter frigivningen. Det finns dock anmärkningsvärda skillnader i grad av deltagande, tillgänglighet av program och användningen av individualiserad planering.

Många medlemsstater stöder dömda fångar genom individuella verkställighets- eller rehabiliteringsplaner. Dessa planer identifierar specifika utbildnings-, yrkesmässiga, psykologiska och beteendemässiga mål anpassade till den intagnas behov. Emellertid tillämpar inte alla system individuella verkställighetsplaner enhetligt. Vissa upprättar verkställighetsplaner endast för dem som avtjänar längre straff (minst ett år) eller de som bedöms behöva riktat stöd. Ett fåtal medlemsstater upprätthåller omfattande planering för alla intagna, oavsett strafflängd. Intagna som avvaktar rättegång får sällan fullständiga rehabiliteringsplaner men kan fortfarande få tillgång till utbildning eller arbetsmöjligheter när säkerhets- och processuella begränsningar tillåter.

Deltagandet i arbete varierar avsevärt. Vissa medlemsstater rapporterar att endast en liten andel av de intagna arbetar, medan andra uppger mycket hög grad av deltagande bland dömda fångar. Personer som är frihetsberövade före rättegång deltar betydligt mer sällan på grund av regler för frivilligt deltagande, oskuldspresumtion och praktiska hinder relaterade till pågående utredningar.

Utbildningsmöjligheterna sträcker sig från grundläggande läs- och skrivkunnighetsprogram till distansstudier på universitetsnivå. Många system tillåter intagna att fortsätta formell utbildning som påbörjats före frihetsberövandet. Plattformar för distansutbildning används i allt större utsträckning, särskilt i system med utvecklad IKT-infrastruktur, även om tillgången till digitala verktyg ofta är strikt kontrollerad.

Intagna får i allmänhet betalt för arbete, även om lönenivåerna varierar kraftigt. Vissa medlemsstater erbjuder även ekonomiska eller icke-ekonomiska incitament för att genomföra utbildningar eller delta i behandlingsprogram.

Övergripande trender

Arbete och utbildning är allmänt tillgängligt men tillgången är ojämn. Dömda fångar gynnas mest av strukturerade program och individuell planering, medan häktade har färre möjligheter. Graden av deltagande varierar kraftigt mellan medlemsstaterna, påverkad av anläggningarnas kapacitet, tillgången på arbetskraft och rättsliga ramar. Utbildningsmöjligheterna blir alltmer flexibla tack vare till distansundervisning.

7. Hälso- och sjukvård

(49) Medlemsstaterna bör garantera att intagna inom rimlig tid har tillgång till den medicinska hjälp, inbegripet psykologisk hjälp, de behöver för att upprätthålla sin fysiska och psykiska hälsa. I detta syfte bör medlemsstaterna se till att hälso- och sjukvården i anläggningar för frihetsberövande uppfyller samma normer som det nationella offentliga hälso- och sjukvårdssystemet, även när det gäller psykiatrisk behandling.

(50) Medlemsstaterna bör tillhandahålla regelbunden medicinsk övervakning och uppmuntra vaccinationsprogram och program för hälsoscreening, inbegripet för överförbara (hiv, virushepatit B och C, tuberkulos och sexuellt överförbara sjukdomar) och icke-överförbara sjukdomar (särskilt cancerscreening), följt av diagnos och inledande av behandling när så krävs. Hälsoutbildningsprogram kan bidra till att förbättra screeningfrekvensen och hälsokunskaperna. Medlemsstaterna bör i synnerhet se till att särskild uppmärksamhet ägnas åt behandling av narkotikaberoende intagna, förebyggande och vård av infektionssjukdomar samt psykisk hälsa och förebyggande av självmord.

(51) Medlemsstaterna bör kräva att en läkarundersökning genomförs utan onödigt dröjsmål i början av en period av frihetsberövande och efter en eventuell förflyttning av den intagna.

Alla medlemsstater genomför medicinska bedömningar vid intagning, även om tidpunkten varierar från omedelbar screening inom 24 timmar efter intag till bedömningar som utförs inom några dagar (vanligtvis inom 3–5 arbetsdagar).

De flesta medlemsstater utför tester för smittsamma sjukdomar som hiv, hepatit, tuberkulos och sexuellt överförbara sjukdomar, tillsammans med screening för icke-smittsamma sjukdomar,

inklusive cancer. I vissa system läggs fokus främst på smittsamma sjukdomar, vilket speglar begränsade resurser eller prioritering av folkhälsorisker.

Modeller för hälso- och sjukvård varierar. Vissa medlemsstater är i hög grad beroende av intern vårdpersonal, inklusive allmänläkare, sjuksköterskor, psykologer, psykiatriker och tandläkare. Andra använder blandade modeller som kombinerar interna tjänster med externa specialister. Vissa medlemsstater – särskilt de med äldre eller mindre anläggningar – erbjuder endast grundläggande medicinsk vård på plats och förlitar sig i stor utsträckning på externa sjukhus eller öppenvårdsmottagningar för specialiserad vård för att säkerställa dygnet runt-vård.

Själv mord är fortfarande ett problem i alla medlemsstater. De rapporterade siffrorna varierar kraftigt, där vissa jurisdiktioner uppvisar höga absoluta tal på grund av stora frihetsberövade populationer, medan andra rapporterar högre andelar i förhållande till befolkningsstorleken (från 0,07 % till 1,19 % av fängelsepopulationen). De flesta system har rutiner för självmordsprevention, inklusive rapporterings- och utredningsverktyg, oberoende undersökningar och protokoll.

Behandling för missbruk finns tillgänglig i alla medlemsstater. Tjänsterna omfattar övervakad avgiftning, medicinskt assisterad behandling, psykoterapi, gruppterapi och långsiktiga rehabiliteringsprogram. Dessa insatser ingår ofta i bredare strategier för psykisk hälsa i och med överlappningen mellan missbruk och psykisk ohälsa.

Övergripande trender

Alla medlemsstater tillhandahåller grundläggande tjänster och inledande screening, men tillgången på specialistvård varierar avsevärt. Själv mordsförebyggande åtgärder och behandling av missbruk prioriteras i alla medlemsstater. En vanlig trend är att man förlitar sig på blandade medicinska modeller och integrerar externa vårdgivare för att tillhandahålla specialistbehandling.

8. Förebyggande av våld och misshandel

(52) Medlemsstaterna bör vidta alla rimliga åtgärder för att garantera intagnas säkerhet och förhindra alla former av tortyr eller misshandel. Medlemsstaterna bör särskilt vidta alla rimliga åtgärder för att se till att de personer som frihetsberövas inte utsätts för våld eller misshandel från personalens sida i anläggningen för frihetsberövande och att de behandlas med värdighet. Medlemsstaterna bör också kräva att personalen i anläggningen för frihetsberövande och alla behöriga myndigheter skyddar intagna från våld eller misshandel av andra intagna.

(53) Medlemsstaterna bör se till att uppfyllandet av denna aktsamhetsplikt och all användning av våld från personalens sida i anläggningen för frihetsberövande övervakas

Att förebygga våld och säkerställa skydd mot misshandel är centrala ansvarsområden för frihetsberövande system. Medlemsstaterna rapporterar olika metoder för datainsamling, riskhantering, personalutbildning och tillsynsmekanismer, vilket motsvarar olika institutionella kapaciteter och rapporteringskulturer. Även om dödliga incidenter i allmänhet är sällsynta, förekommer icke-dödligt våld, hot och aggression i varierande grad bland medlemsstaterna.

Tillförlitliga uppgifter om våldsincidenter är fortfarande svåra att tillgå i många jurisdiktioner. Ett fåtal medlemsstater upprätthåller centraliserade databaser som dokumenterar våld som leder till allvarliga skador eller dödsfall, medan andra förlitar sig på manuell rapportering från anläggningar, vilket försvårar noggrannhet och jämförbarhet. De flesta medlemsstater redovisar låga siffror eller inga dödliga incidenter under de relevanta åren. Statistiken över icke-dödligt våld uppvisar stor variation, där vissa system registrerar hundratals eller tusentals incidenter årligen, medan andra bara redovisar ett fåtal.

Förebyggande åtgärder mot våld bland intagna inbegriper vanligtvis strukturerad riskbedömning, rapporteringsprotokoll för sjukvårdspersonal, kartläggning av skyddsbehov och kameraövervakning.

Andra åtgärder som redovisas av vissa medlemsstater inkluderar att främja en icke-våldsam miljö genom till exempel val av inredning och närvaro av handledare, ökad övervakning och regelbunden kroppsvisitation av intagna som utgör en hög risk, program utformade för att hjälpa intagna att hantera sina känslor och impulser, såsom antiaggressionsträning eller djurterapi, specialiserade fängelsepolisenheter samt tvärvetenskapliga övervakningsnämnder.

Många system använder dynamiska säkerhetsmetoder som betonar kontinuerlig interaktion mellan personal och intagna för att förebygga konflikter och identifiera risker tidigt. Personalutbildning omfattar ofta de-eskaleringstekniker, hantering av aggressivt beteende och rutiner för användning av våld.

Så gott som alla medlemsstater bekräftade att fängelsernas medicinska personal är skyldig att automatiskt rapportera fall som tyder på misshandel till fängelseledningen (t.ex. vaktchefen eller fängelsedirektören), den behöriga polismyndigheten och/eller den övervakande åklagaren. Den skyldigheten gäller oavsett om misshandeln kan tillskrivas en annan intagen eller fängelsepersonal. En handfull medlemsstater noterade att medicinsk personal – i princip – är bunden av tystnadsplikt och därför endast kan lämna ut personuppgifter efter att ha inhämtat samtycke. Men även i dessa medlemsstater finns det undantag, särskilt om den drabbade intagna personen är minderårig eller på annat sätt sårbar, om medicinsk personal bevitnade händelsen, om misshandeln utgör ett allvarligt brott som kan ge ett straff på mer än ett års fängelse, och/eller om det finns en betydande risk för den intagnas eller tredje parts liv eller hälsa. I vissa medlemsstater kan, eller måste, sekretessen brytas vid alla fall där fängelsepersonal är inblandad.

Skyddsåtgärder mot misshandel utförd av personal motsvarar de som gäller för våld mellan intagna som presenteras ovan.

Andra åtgärder mot misshandel som utförs av personal som rapporterats av vissa medlemsstater inkluderar särskilda fängelseavdelningar med ansvar för att övervaka potentiell misshandel av intagna utförd av personal, obligatoriska kroppskameror för personal som interagerar med intagna, personalutbildning i mänskliga rättigheter och förebyggande av tortyr, sårbarhetsutbildning samt tillgång till interna och externa ansvarsskyldighets- och klagomålsförfaranden. Dessutom uppgav nästan alla medlemsstater att de hade system för att registrera våldsutövning mot intagna, även om dessa system kan variera i omfattning och var mer eller mindre sofistikerade, allt från tillgången till kamerafilmer till att ålägga fängelsepersonalen en skyldighet att rapportera till sina överordnade och/eller den övervakande domaren eller åklagaren. De flesta medlemsstater har också (eller åtminstone) ett centraliserat it-system eller en logg för att registrera alla ovanliga incidenter mellan personal och intagna,

inklusive våldsutövning, och vissa har särskilda rapporteringsförfaranden för användning av vapen som pistoler och batonger.

Det numeriska förhållandet mellan personal och intagna varierar också avsevärt mellan jurisdiktioner, från färre än 0,2 anställda per intagen till fler än 0,8 anställda per intagen, vilket speglar olika bemanningsmodeller, anläggningsstorlekar och resursbegränsningar. Vissa system har relativt hög personalkvot, vilket underlättar mer intensiv övervakning och dynamisk säkerhet, medan andra arbetar med färre anställda i förhållande till antalet intagna, vilket försvårar tillsyn och säkerhet.

Övergripande trender

I alla medlemsstater är förebyggande av våld och misshandel fortfarande prioriterat, även om kvaliteten på data och övervakningskapaciteten varierar kraftigt. Dödliga incidenter är sällsynta, men icke-dödligt våld fortsätter att utgöra ett problem. Systemen fokuserar alltmer på förebyggande strategier, personalutbildning och dynamisk säkerhet. Antalet intagna per anställd varierar kraftigt, vilket påverkar nivåerna av tillsyn och säkerhet.

9. Kontakt med omvärlden

(54) Medlemsstaterna bör tillåta intagna att ta emot besök från sina familjer och andra personer, såsom juridiska ombud, socialarbetare och läkare. Medlemsstaterna bör också tillåta att intagna fritt kan kommunicera med sådana personer per brev och, så ofta som möjligt, per telefon eller andra kommunikationsformer, inbegripet alternativa kommunikationsmedel för personer med funktionsnedsättning.

(55) Medlemsstaterna bör tillhandahålla lämpliga faciliteter för att ta emot familjebesök under barnvänliga förhållanden som är förenliga med kraven på säkerhet men mindre traumatiska för barn. Sådana familjebesök bör säkerställa att regelbundna meningsfulla kontakter mellan familjemedlemmar bibehålls.

(56) Medlemsstaterna bör överväga att möjliggöra kommunikation via digitala medel, såsom videosamtal, för att bland annat göra det möjligt för intagna att upprätthålla kontakten med sina familjer, ansöka om arbete, delta i utbildning eller söka boende inför frigivningen.

Att upprätthålla kontakter med familj, vänner, juridiska ombud och stöd i samhället är en viktig del av humant frihetsberövande och framgångsrik återintegrering. Alla medlemsstater garanterar intagna rätten att upprätthålla kontakt med omvärlden, även om frekvensen, längden och villkoren för besök och kommunikation varierar avsevärt.

Familjebesök under frihetsberövande före rättegång är till exempel tillåtna i alla stater. Minimifrekvensen kan dock variera från så lite som en eller två gånger per månad till mellan en och tre gånger per vecka till varje dag eller så ofta som institutionens kapacitet tillåter, medan den rapporterade minimilängden för varje besök är 30–60 minuter i de flesta jurisdiktioner. Vissa medlemsstater behandlar dessutom äktenskapliga besök som familjebesök eller tillåter ett

ytterligare, längre besök varje månad eller kvartal om vissa villkor är uppfyllda, medan andra inte alls erbjuder denna möjlighet. Övernattningsbesök är möjliga, även under vissa villkor och med lägre frekvens (vanligtvis en eller två gånger var sjätte månad) i endast ett fåtal jurisdiktioner. Advokater har däremot tillgång till sina klienter på begäran i alla medlemsstater.

För det mesta förändras inte dessa besöksmönster efter rättegången. I vissa medlemsstater kan frekvensen av familjebesök minskas, men tendensen är att tidslängden ökar, medan även frekvensen kan öka i andra. Och slutligen är fler medlemsstater beredda att organisera äktenskapliga besök och/eller övernattningsbesök.

Nästan alla medlemsstater bekräftade att det vid frihetsberövande både före rättegång och efter rättegång finns särskilda arrangemang för besök av barn. Omfattningen av och syftet med dessa arrangemang kan dock variera från att uppfylla grundläggande skyddskrav (särskilt att barnet åtföljs av en lämplig vuxen) och tillhandahålla barnvänliga områden med leksaker etc., vilket rapporterades av de flesta medlemsstater, till förlängda eller utökade besök som tar hänsyn till skoltider, och till strukturerade aktiviteter och bemannade program utformade för att främja ett hälsosamt band mellan förälder och barn och för att bryta den generationsöverskridande cykeln av utanförskap och fängelse.

Listan över skäl för att begränsa umgängesrätten, antingen genom förbud och restriktioner eller övervakning, inklusive med tekniska medel, kan inkludera farhågor kring säkerhet och ordning samt disciplinära åtgärder för brott mot fängelseregler, hänsyn till barnskydd eller brist på föräldrars samtycke. Vidare förhindrar det (domstolsbeslutade) skyddet av pågående utredningar före rättegång kontakt med offer och vittnen, gängmedlemmar etc., och det (domstolsbeslutade) skyddet av frihetsberövande efter rättegången förhindrar kontakt med personer som sannolikt kommer att ha en negativ inverkan på insatser för rehabilitering och återintegrering.

Brev och telefonsamtal är vanliga i alla medlemsstater, även om samtalen kan begränsas i frekvens och längd. Vanligtvis tillåts de minst en gång i veckan, i genomsnitt 10–20 minuter, och förutsätter att den intagna har köpt tillräckligt med kredit. Majoriteten av medlemsstaterna har dessutom infört, eller håller på att införa, videosamtal som kan äga rum antingen utöver eller i stället för regelbundna personliga besök. Dessa videosamtal är särskilt avsedda för familjer och små barn, och särskilt vid frihetsberövande efter rättegång där sådana relationer kan vara svårare att upprätthålla. Till skillnad från telefonsamtal kan videosamtal underkastas villkor, såsom förhandsgodkännande och övervakning, men de kan också vara längre, där vissa medlemsstater till exempel tillåter upp till två timmar per tillfälle. Kommunikation via e-post och egen användning av internet är däremot i stort sett otillgängligt. Flera medlemsstater rapporterade undantag för specifika ändamål, såsom utbildningsverksamhet, arbete eller hantering av personliga angelägenheter. Men i dessa fall beviljas åtkomst generellt endast för vissa godkända webbplatser och avses inte för personlig kommunikation.

Precis som besök kan även kommunikation med omvärlden begränsas eller förbjudas. Med undantag för officiell eller sekretessbelagd korrespondens får brev öppnas, läsas och/eller återkallas. Samtal kan spelas in och numren som ska nås kan kräva godkännande. Skälen för att genomföra dessa åtgärder varierar mellan medlemsstaterna. De omfattar frågor kring säkerhet och ordning, särskilt vad gäller att förebygga brott och/eller (ytterligare) radikalisering, samt disciplinära åtgärder för brott mot fängelseregler. Ytterligare skäl (beslutade av domstol) inkluderar skydd av pågående utredningar före rättegång (risk för vittnesmanipulation etc.) och skydd (beslutat av domstol) av offer och det bredare målet med frihetsberövande efter rättegång. Nästan alla medlemsstater var angelägna om att betona att varje beslut om att begränsa eller

förbjuda kommunikation måste vara riktat, motiverat och tillfälligt, men de flesta kunde inte ange en tidsgräns. Domstolsbeslut kan till exempel gälla under hela häktningstiden, medan disciplinära åtgärder med nödvändighet blir kortare. Sammantaget verkar proportionalitet och regelbunden översyn vara de vägledande principerna.

Övergripande trender

Kontakt med omvärlden är i stor utsträckning möjlig men inte likartat genomförd. Familjebesök och telefonsamtal är standard, medan videosamtal blir allt vanligare. Åtkomsten till internet och e-post är fortfarande begränsad. Medlemsstaterna lägger stor vikt vid barnfokuserad umgängesrätt. Den övergripande trenden speglar en balans mellan att upprätthålla säkerhet och underlätta meningsfulla sociala band, där modern teknik gradvis utökar kommunikationsmöjligheterna.

10. Rättsligt bistånd

(58) Medlemsstaterna bör se till att intagna har faktisk tillgång till en advokat.

(59) Medlemsstaterna bör respektera sekretessen vid möten och andra former av kommunikation, inbegripet juridisk korrespondens, mellan intagna och deras juridiska rådgivare.

(60) Medlemsstaterna bör ge intagna tillgång till eller låta dem behålla handlingar som rör deras rättsliga förfaranden.

Alla medlemsstater bekräftade, mer eller mindre i detalj, att intagna i avvaktan på rättegång kan få tillgång till rättslig hjälp, särskilt genom att utöva sin rätt att utse en försvarsadvokat. Många medlemsstater har tydliggjort att frihetsberövande före rättegång är en situation som kräver obligatoriskt försvar, och att rättshjälp och offentliga försvarare finns tillgängliga för personer med otillräckliga ekonomiska resurser (enligt definitionen i nationell lagstiftning). Dessutom noterade vissa medlemsstater att personal och socialarbetare i deras fängelser förser intagna med praktisk information och råd om hur de kan söka hjälp (listor över advokater, icke-statliga organisationer etc.) och kan hjälpa till att upprätta den inledande kontakten. Kommunikation och korrespondens med försvarsadvokater är sekretessbelagda i alla medlemsstater, och deras besök är inte föremål för begränsningar.

Efter domen har intagna i alla medlemsstater rätt att söka rättslig hjälp för att bestrida administrativa eller disciplinära beslut och säkerhetsåtgärder, och att lämna in klagomål om misshandel eller dåliga förhållanden i häktet, antingen internt, i domstol eller genom att använda internationella mekanismer. De flesta medlemsstater underströk tillgången till rättshjälp, och ett litet antal av dem rapporterade att rättshjälpsadvokater regelbundet finns närvarande i fängelser för att ge råd. Följande åtgärder finns i ett stort antal medlemsstater för att underlätta rätten till rättsligt bistånd:

- möjligheten till ett distansmöte med en advokat,

- telefonsamtal, e-postkommunikation och brevkorrespondens mellan advokaten och den intagna,
- tillgång till akten för den intagna (genom advokaten),
- tillgång till dator för den intagna för att göra anteckningar,
- en lista över advokater för intagna som inte har representation, samt
- tillstånd för advokaten att ta med sin egen dator till fängelset.

De flesta medlemsstater ger intagna fysisk tillgång till personuppgifter och/eller ärendeakter. Vissa medlemsstater erbjuder även digital åtkomst (via en säker visningsplattform, USB etc.) i alla eller vissa fall.

Övergripande trender

Rättsligt bistånd är garanterad i alla medlemsstater. Obligatoriskt försvar vid frihetsberövande före rättegång, rättshjälp och starkt sekretesskydd skapar starka skyddsåtgärder. Digital tillgång till juridisk kommunikation expanderar men åtkomsten varierar.

11. Begäranden och klagomål

(61) Medlemsstaterna bör se till att alla intagna får tydlig information om de regler som gäller i deras särskilda anläggning för frihetsberövande.

(62) Medlemsstaterna bör underlätta faktisk tillgång till ett förfarande som gör det möjligt för intagna att officiellt ifrågasätta aspekter av sitt liv som intagna. Medlemsstaterna bör särskilt se till att intagna fritt kan lämna in konfidentiella begäranden och klagomål om hur de behandlas, genom både interna och externa klagomålsmekanismer.

(63) Medlemsstaterna bör se till att intagnas klagomål handläggs skyndsamt och omsorgsfullt av en oberoende myndighet eller domstol som har befogenhet att besluta om hjälpåtgärder, särskilt åtgärder för att sätta stopp för alla kränkningar av rätten att inte utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling.

Effektiva klagomålsmekanismer säkerställer ansvarsskyldighet, transparens och respekt för intagnas rättigheter. Alla jurisdiktioner tillhandahåller mekanismer för att intagna ska kunna erhålla information, göra förfrågningar och lämna in klagomål om förhållanden, behandling eller förfarandefrågor.

Alla medlemsstater bekräftade att de intagna vid ankomst får tydlig information om de regler som gäller vid den anläggning där de frihetsberövas. I de flesta medlemsstater görs detta muntligt – till exempel under intagningsintervjun med fängelsedirektören – och/eller skriftligen med hjälp av broschyrer, snabbguider, illustrerade affischer etc., som delas ut till de intagna och/eller placeras i celler och gemensamma utrymmen. Vissa medlemsstater rapporterade även att de använde informationsvideor. Vissa medlemsstater utmärkte sig också för sina ansträngningar att göra viktig information tillgänglig i elektronisk form genom att införa särskilda IT-portaler såsom interna intranät (med avsnitt om regler, rättigheter och dokument, men även information om aktiviteter och nyheter, personliga konton för att hantera ekonomiska bidrag etc.) som kan nå antingen direkt från de intagnas celler eller genom att besöka en

informationspunkt. Oavsett vilken metod som används gav alla medlemsstater en viss försäkras om att reglerna översätts – av en tolk eller med hjälp av lämplig programvara – till olika språk.

Klagomålsmekanismerna varierar men inkluderar generellt inlämning av muntliga eller skriftliga klagomål direkt till personalen, anonyma klagomålslådor, klagomålsblanketter och förfaranden som involverar specialiserade interna roller såsom fängelseombudsmän, klagomålsdomare eller åklagare. Vissa system använder valda talespersoner för intagna eller kamratsystem för frihetsberövade för att underlätta kommunikationen.

Tidsfristerna för intagna att få svar på sina klagomål varierar mellan medlemsstaterna och beror både på klagomålets art och brådskande ärende och hur det lämnades in. De flesta medlemsstater rapporterade att klagomål behandlas och åtgärdas så snabbt som möjligt, inom allt från tre dagar till 2–3 månader.

Externa klagomålsförfaranden tenderar att omfatta kriminalvårdsstyrelsen, chefen för kriminalvården och den högsta tillsynsmyndigheten (vanligtvis justitieministeriet), såväl som oberoende nationella myndigheter – såsom en kriminalvårdschef eller en ombudsman – och internationella tillsynsorgan, särskilt Europeiska kommittén för förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (CPT). De flesta medlemsstater vidrörde också möjligheten till rättslig prövning (inklusive av administrativa beslut som fattats till följd av interna klagomål) av behöriga nationella och internationella domstolar. Dessutom kan intagna alltid kontakta polis och åklagarmyndigheter samt försvarsadvokat för att uppmärksamma relevanta klagomål och tjänstefel.

Övergripande trender

Tillgången till klagomålsmekanismer är omfattande i alla medlemsstater men varierar i komplexitet. Digitaliseringen förbättrar gradvis transparensen och svarstiderna. Information tillhandahålls vid intagning, inbegripet på olika språk. Extern tillsyn är fortfarande ett viktigt komplement till interna klagomålsmekanismer.

12. Särskilda åtgärder för kvinnor och flickor

(64) Medlemsstaterna bör ta hänsyn till kvinnors och flickors särskilda fysiska, yrkesmässiga, sociala och psykologiska behov samt hälso- och sjukvårdskrav när de fattar beslut som påverkar någon aspekt av kvinnors och flickors frihetsberövande.

(65) Medlemsstaterna bör tillåta intagna att föda på ett sjukhus utanför anläggningen för frihetsberövande. Om ett barn ändå föds på anläggningen för frihetsberövande bör medlemsstaterna ordna med allt nödvändigt stöd och alla nödvändiga faciliteter för att skydda banden mellan mor och barn och trygga deras fysiska och psykiska välbefinnande, inbegripet lämplig hälso- och sjukvård före och efter förlossningen.

(66) Medlemsstaterna bör tillåta intagna som har spädbarn att behålla sådana barn i anläggningen för frihetsberövande i den mån detta är förenligt med barnets bästa. Medlemsstaterna bör tillhandahålla särskilt förvar och vidta alla rimliga barnvänliga åtgärder för att säkerställa berörda barns hälsa och välbefinnande under hela verkställigheten av domen.

Frihetsberövade kvinnor har särskilda behov vad gäller hälso- och sjukvård, säkerhet, familjeansvar och utsatthet för övergrepp. Medlemsstaterna har antagit en rad åtgärder för att tillgodose dessa behov, även om nivån på tillhandahållandet varierar kraftigt.

Medlemsstaterna tillhandahåller separerad placering antingen i separata anläggningar eller separata avdelningar, samt mensskyddsprodukter och mödra-barn-enheter som gör det möjligt för kvinnor att bo med sina barn medan de avtjänar sina straff eller väntar på rättegång (se nedan). Utöver detta underströk de flesta medlemsstater ett brett engagemang för riktade behandlings- och stödåtgärder för kvinnliga intagna. Det kan innefatta specialiserad fysisk och psykisk hälsovård, i synnerhet tillgång till rutinmässiga gynekologiska undersökningar, tjänster före och efter förlossningen, samt sociala, psykosociala och psykiatriska insatser för de som lider av ångest eller depression eller har upplevt våld eller övergrepp, ”könsspecifika” sport- och fritidsaktiviteter, utbildningsprogram eller arbets- och yrkesutbildningsmöjligheter, längre eller utökade besök från barn, kroppsvisitationer och/eller övervakning utförd av kvinnlig fängelsepersonal, och striktare begränsningar av disciplinära åtgärder, särskilt isoleringscell, under graviditet och efter förlossningen.

Alla medlemsstater bekräftade att kvinnliga intagna rutinmässigt tillåts föda barn utanför fängelset, även om det finns betydande skillnader mellan medlemsstaterna vad gäller det absoluta antalet intagna som har fött barn under de senaste tre åren, från färre än 10 till över 150 förlossningar i förvar. Detta tyder i sin tur på ganska olika tillvägagångssätt för frihetsberövande av gravida kvinnor inom EU.

I de flesta medlemsstater får barn upp till ett eller tre år bo hos sin mor i fängelse om det anses främja barnets bästa. I vissa medlemsstater finns det ingen strikt åldersgräns, medan barn i ett fåtal medlemsstater får bo hos sin mor i fängelset tills de fyller sex år.

De flesta medlemsstater bekräftade att de har enheter för mödrar med barn och att kvinnor med barn är inkvarterade i dessa enheter.

Övergripande trender

Kvinnors behov erkänns alltmer inom alla system för frihetsberövande, och hälso- och sjukvård, hygien, säkerhet och familjestöd förbättras alltjämt. Enheter för mödrar och barn är allmänt tillgängliga, även om deras organisering och åldersgränser varierar. Jämställdhetsmedvetna strategier är fortfarande ojämnt fördelade, där vissa jurisdiktioner erbjuder heltäckande tjänster och andra har mer begränsade bestämmelser.

13. Särskilda åtgärder för utländska medborgare

(67) Medlemsstaterna bör se till att utländska medborgare och andra intagna med särskilda språkliga behov har rimlig tillgång till professionella tolktjänster och översättningar av skriftligt material på ett språk som de förstår.

(68) Medlemsstaterna bör se till att utländska medborgare utan onödigt dröjsmål informeras om sin rätt att begära kontakt och ges rimliga möjligheter att kommunicera med diplomatiska eller konsulära myndigheter från det land där de är medborgare.

(69) Medlemsstaterna bör se till att information om rättsligt bistånd tillhandahålls.

(70) Medlemsstaterna bör se till att utländska medborgare informeras om möjligheten att begära att verkställigheten av deras straff eller straffprocessuella tvångsmedel före rättegång överförs till det land där de är medborgare eller stadigvarande vistas, såsom enligt rambeslut 2008/909/RIF och rambeslut 2009/829/RIF.

Utländska medborgare utgör en betydande andel av de intagna i många jurisdiktioner, och system för frihetsberövande har anpassat sina förfaranden för att ta itu med de språkliga, rättsliga och sociala hinder som sådana intagna kan möta. Alla medlemsstater rapporterar specialiserade åtgärder som syftar till att säkerställa att utländska medborgare förstår och kan utöva sina rättigheter, upprätthålla kommunikation med sina konsulat och få tillgång till återintegreringsstöd.

Förutom översättning och tolkning av information, såsom anläggningens regler, rapporterade många medlemsstater ytterligare åtgärder för att stödja utländska medborgare i förvar. Dessa åtgärder omfattar särskilt tillgång till relevanta språkkurser, investeringar i aktiviteter, program eller specialiserad personal för att främja integration och interkulturella färdigheter, underlättande av internationella telefon- eller videosamtal för att skydda familjeband, förvar tillsammans med intagna med samma nationella och/eller språkliga bakgrund och hjälp med immigrationsfrågor. De olika typer av tolkningstjänster som används av medlemsstaterna inkluderar interna eller externa tolkar (personliga), ljud-/videotolkning, e-översättningsverktyg, flerspråkig personal eller hjälp från intagna som talar samma språk.

Alla medlemsstater bekräftade att utländska medborgare, inom ramen och tillämpningsområdet för internationella avtal, har rätt att underrätta sin diplomatiska respektive konsulära representation om sitt frihetsberövande, och att korrespondens, telefon- eller videosamtal och besök får ske konfidentiellt och utan otillbörliga restriktioner. Likaså bekräftade alla medlemsstater att utländska medborgare kan få tillgång till rättslig hjälp på samma villkor som de egna medborgarna.

Nästan alla medlemsstater rapporterade att utländska medborgare informeras proaktivt om möjligheten att begära att verkställigheten av deras straff eller straffprocessuella tvångsmedel före rättegång överförs till det land där de är medborgare eller stadigvarande vistas enligt rambeslut 2008/909/RIF och rambeslut 2009/829/RIF. I vissa medlemsstater tillhandahålls denna information av fängelsepersonalen under intagningsförfarandet, muntligt och/eller skriftligt och på ett språk som den intagna förstår. I vissa medlemsstater ingår det i de informationsbroschyrer som delas ut till alla intagna vid ankomsten. Flera medlemsstater har

dock klargjort att nationell rättshjälp – åtminstone i vissa fall – finns att tillgå för att begära en sådan överföring.

Övergripande trender

Utländska medborgare får allmänt stöd med förfaranden, särskilt vad gäller tillgång till översättning och tolkning samt kommunikation med konsulära myndigheter. Åtgärder för utbildning och integration är vanliga, även om deras tillgänglighet varierar, och hjälp med överföringar av fängelsestraff eller övervakningsåtgärder är mer ojämnt fördelat.

14. Särskilda åtgärder för barn och unga vuxna

(71) Medlemsstaterna bör se till att barnets bästa kommer i främsta rummet i alla frågor som rör frihetsberövande och att deras särskilda rättigheter och behov beaktas när beslut som påverkar någon aspekt av frihetsberövandet fattas.

(72) För barn bör medlemsstaterna inrätta ett lämpligt och sektorsövergripande system för frihetsberövande som säkerställer och bevarar deras hälsa och fysiska, psykiska och känslomässiga utveckling, deras rätt till utbildning, ett faktiskt och regelbundet utövande av deras rätt till familjeliv och deras tillgång till program som främjar deras återintegrering i samhället.

(73) All användning av disciplinära åtgärder, inbegripet isolering, användning av fängelse eller användning av våld, bör vara föremål för strikta nödvändighets- och proportionalitetsöverbäganden.

(74) När så är lämpligt uppmuntras medlemsstaterna att tillämpa systemet för frihetsberövande av minderåriga på unga brottslingar under 21 år.

Frihetsberövade barn och unga vuxna behöver specialiserade skyddsåtgärder på grund av deras utvecklingsbehov, ökade sårbarhet och större potential för rehabilitering. Medlemsstaterna tillhandahåller ett brett utbud av skyddsåtgärder som hanterar separation, utbildning, disciplinära åtgärder och psykologiskt stöd.

Utöver separat placering rapporterade de flesta medlemsstater att systemen för frihetsberövande för barn under 18 år och, i tillämpliga fall, unga vuxna mellan 18 och 21 år bygger på icke-bestraffande, pedagogiska mål och det sociala och psykologiska stöd som krävs för att främja en känsla av medborgerligt ansvar och tillhörighet. Förutom slutförandet av obligatorisk skolgång, yrkesutbildning och lämpliga idrotts- och fritidsaktiviteter kan konkreta exempel på vad det kan innebära vara öppna eller halvöppna levnadsförhållanden, ökad handledning av och tillgång till specialutbildad, tvärvetenskaplig personal, täta och nära kontakter med familjen, inklusive under hembesök och familjeterapimöten, och deltagande i lokalsamhället, samt träning i personliga, emotionella och sociala färdigheter, till exempel för att främja hälsosamma mat- och hygienvanor, kontrollera aggression och våldsamhet beteende, förebygga missbruk och bygga social tillit.

De flesta medlemsstater bekräftade i allmänhet möjligheten till isoleringscell som en disciplinär åtgärd för personer under 18 år som är dömda eller frihetsberövade före rättegång. De klargjorde dock att detta är en sista utväg som endast tillämpas vid allvarliga och/eller upprepade brott, i enlighet med fängelsereglerna. Sådana brott inkluderar avvikelser från anläggningen, insmuggling av narkotika eller andra förbjudna föremål, hot och våld mot personal eller andra intagna, simulering av sjukdom i syfte att transporteras ut ur anläggningen, deltagande i kollektiv insubordination, etc. Vissa medlemsstater använder isoleringscell även av skyddsskäl vid misstänkt självskadebeteende eller risk för självmord, av hälsoskäl eller när det finns behov av att skydda andra utsatta intagna. I princip måste tiden i isoleringscell stå i proportion till anledningen till att den infördes, men den maximala tiden kan variera avsevärt, från tre till tjugo dagar. I de flesta medlemsstater varierar den från fem till tio dagar, medan en medlemsstat begränsar åtgärden till fyra timmar per dag under högst fem dagar i följd, och en annan tillämpar den vanligtvis endast under fritiden så att den inte påverkar skolaktiviteterna. Medan få medlemsstater sammanfattningsvis faktiskt angav hur ofta beslut om isoleringscell omprövas, noterade många vikten av medicinsk och psykologisk övervakning.

Utöver eller i stället för isoleringscell bekräftade flera medlemsstater även tillgången till andra, mindre ingripande disciplinära åtgärder för barn under 18 år. De vanligaste inkluderar varningar och tillrättavisningar, utökad övervakning, konfiskering eller undanhållande av vissa föremål, begränsning av fickpengar och shopping i fängelsebutiken, begränsning av (gemensamma) fritidsaktiviteter och kulturella evenemang, borttagande av audiovisuella apparater (såsom en personlig TV), färre eller kortare besök och telefonsamtal, indragning av rätten att arbeta och förbud mot mottagande av paket. Alla dessa åtgärder är tillfälliga, allt från några dagar till flera månader i taget, och måste stå i proportion till den disciplinära överträdelse som begåtts. Att visa respektlöshet mot personalen eller att inte städa sin cell, till exempel, motiverar en mildare reaktion än att stjäla eller sälja droger. Vissa medlemsstater betonade vikten av att endast använda disciplinära åtgärder om reparativa eller pedagogiska insatser har misslyckats.

Övergripande trender

Skyddet av barn och unga vuxna är högt prioriterat i alla medlemsstater. Avskiljande från vuxna, obligatorisk utbildning och omfattande psykologiskt stöd tillämpas i stor utsträckning. Begränsningar av isoleringscell och betoning på familjekontakt erbjuder konsekventa skyddsfaktorer. Tillvägagångssätten för unga vuxna (18–21 år) varierar mer, men många system erkänner i allt högre grad deras specifika utvecklingsbehov.

15. Särskilda åtgärder för personer med funktionsnedsättning eller allvarliga medicinska

tillstånd

(75) Medlemsstaterna bör säkerställa att personer med funktionsnedsättning eller andra personer med allvarliga medicinska tillstånd får lämplig vård som är jämförbar med den som tillhandahålls av det nationella offentliga hälso- och sjukvårdssystemet och som tillgodoser deras särskilda behov. Medlemsstaterna bör särskilt se till att personer som diagnostiseras med tillstånd kopplade till psykisk ohälsa får specialiserad professionell vård, vid behov på specialiserade institutioner eller i särskilda delar av anläggningen för frihetsberövande under medicinsk övervakning, och att kontinuiteten i hälso- och sjukvården vid behov tillhandahålls för intagna inför frigivning.

(76) Medlemsstaterna bör ägna särskild uppmärksamhet åt att tillgodose behoven hos och säkerställa tillgänglighet för intagna med funktionsnedsättning eller allvarliga medicinska tillstånd när det gäller materiella förhållanden vid frihetsberövande och systemen för frihetsberövande. Detta bör innebära tillhandahållande av lämpliga aktiviteter för

Personer med funktionsnedsättning eller allvarliga medicinska tillstånd ställs inför utmaningar vid frihetsberövande, och medlemsstaterna har utvecklat olika åtgärder för att identifiera, tillgodose och stödja deras behov. Medlemsstaterna tillhandahåller allmän information om tillhandahållandet av tjänster för fysisk och psykisk hälsovård och har program för hantering av substansberoende och abstinenser. Utöver dessa åtgärder gäller de vanligaste beskrivna åtgärderna som medlemsstaterna vidtagit för att anpassa förhållandena under frihetsberövande till behoven hos intagna (i avvaktan på rättegång och dömda) med funktionsnedsättning eller allvarliga medicinska tillstånd tillgängligheten till celler och avdelningar, samt gemensamma utrymmen för fångar med fysisk funktionsnedsättning och äldre intagna. Det kan inkludera allt från upphöjda toaletter och duschstolar i cellerna, extra ledstänger och ställbara sängar till ramper, hissar och bredare korridorer (inklusive i besöksutrymmen). Vissa medlemsstater tog även upp tillhandahållandet av hjälpmedel, såsom kryckor och rullstolar – även om det sannolikt anses vara nödvändig hälso- och sjukvård i alla jurisdiktioner – medan andra angav att intagna kan få särskilt stöd för att hjälpa dem att klara vardagen. Särskilda aktiviteter och behandlingar, såsom sportprogram, arbetsmöjligheter etc., nämndes däremot endast av vissa medlemsstater. Och slutligen rapporterade mer än en tredjedel av alla medlemsstater att det finns specialiserade avdelningar för psykiatri och/eller drogmissbruk.

Övergripande trender

I medlemsstaterna ökar erkännandet av funktionsnedsättningsrelaterade behov, men genomförandet varierar fortfarande. Anpassningar omfattar strukturella anpassningar och, i vissa fall, tillhandahållande av hjälpmedel eller individuellt stöd för att hjälpa intagna att klara vardagen. Mer specialiserade insatser, såsom anpassade aktiviteter eller särskilda avdelningar för psykiatri och drogberoende, är mindre utbredda.

16. Särskilda åtgärder för personer med särskilda behov eller sårbarheter

(77) Medlemsstaterna bör se till att frihetsberövande inte ytterligare förvärrar marginaliseringen av personer på grund av deras sexuella läggning, ras eller etniska ursprung eller religiösa övertygelser eller på någon annan grund.

(78) Medlemsstaterna bör vidta alla rimliga åtgärder för att förhindra våld eller annan misshandel, såsom fysiska, psykiska eller sexuella övergrepp, som begås av personal i anläggningen för frihetsberövande eller av andra intagna mot personer på grund av deras sexuella läggning, ras eller etniska ursprung, religiösa övertygelser eller på någon annan grund. Medlemsstaterna bör se till att särskilda skyddsåtgärder tillämpas när det finns risk för sådant våld eller sådan misshandel.

System för frihetsberövande får hantera en mängd olika sårbara intagna personer, inklusive äldre, personer med psykiska sjukdomar, personer i riskzonen för självmord, HBTQI-intagna och personer med behov kopplade till substansberoende.

Så gott som alla medlemsstater bekräftade att de vidtar åtgärder för att säkerställa säkerheten för intagna med särskilda behov och sårbarheter, vare sig det är genom allmänna antidiskrimineringsåtgärder och personalutbildning, sårbarhetsklassificeringar och skyddsåtgärder, individuella vård- och rehabiliteringsplaner, inkluderande aktiviteter och medvetenhetsökning bland den bredare populationen av intagna, eller strikt genomförande av interna rapporteringsskyldigheter. När de tillfrågades specifikt om skyddet av HBTQI+-intagna rapporterade en handfull medlemsstater praktiska riktlinjer som tar upp specifika problem såsom tillgång till lämplig hälso- och sjukvård, badarrangemang, användning av pronomen, integritet och dataskydd, kroppsvisitationer, våld och mobbning etc. Emellertid identifierade praktiskt taget alla medlemsstater placeringen av intagna transpersoner som sitt huvudfokus. De olika tillvägagångssätten som används i detta avseende sträcker sig från placering enligt registrerat (juridiskt) kön, beslut från fall till fall (personliga önskemål, säkerhetshänsyn, expertbedömningar) eller särskilda avdelningar eller ensamrum.

Medlemsstaterna bekräftade i allmänhet att hormonbehandling kan påbörjas eller fortsättas i fängelse.

Övergripande trender

Sårbarhetshantering är i allmänhet integrerad i frihetsberövande. Så gott som alla medlemsstater redovisade åtgärder för att skydda intagna med särskilda behov och sårbarheter, inklusive antidiskrimineringspolicyer, personalutbildning, sårbarhetsbedömningar och individuella vård- eller placeringsplaner.

17. Inspektion och övervakning

(79) Medlemsstaterna bör underlätta regelbundna inspektioner utförda av en oberoende myndighet för att bedöma om anläggningar för frihetsberövande förvaltas i enlighet med kraven i nationell och internationell rätt. Medlemsstaterna bör i synnerhet bevilja obehindrat tillträde till kommittén till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning och till nätverket av nationella preventionsorgan.

(80) Medlemsstaterna bör bevilja nationella parlamentsledamöter tillträde till anläggningar för frihetsberövande och uppmuntras att bevilja liknande tillträde för ledamöter av Europaparlamentet.

(81) Medlemsstaterna bör också överväga att anordna regelbundna besök på anläggningar för frihetsberövande och andra försvarsanläggningar för domare, åklagare och försvarsadvokater som en del av deras rättsliga utbildning.

Robusta inspektions- och övervakningsmekanismer är centrala för transparens, ansvarsskyldighet och förebyggande av misshandel.

Många medlemsstater har en trepartsram bestående av interna och externa, såväl som inhemska och internationella kontroller. Detta ramverk omfattar vanligtvis i) domare, åklagare och/eller den nationella fängelseförvaltningens inspektion; ii) justitieministeriet som högsta tillsynsmyndighet, en ombudsman och/eller specialiserade organ och kommissionärer med uppgift att granska fängelser och skydda de intagnas rättigheter, och iii) ledamöter av det nationella parlamentet och CPT.

Allmänt gäller att ju mer avskilt ett visst tillsynsorgan är från den nationella kriminalvården, desto mer sannolikt är det att dess resultat offentliggörs eller kan offentliggöras. Så gott som alla medlemsstater rapporterade avsaknad av begränsningar för åtkomst till platser och dokument, särskilt vad gäller nationella förebyggande mekanismer. Vissa medlemsstater noterade att känslig information måste hanteras konfidentiellt eller kan begränsas på grund av skäl som rör nationell säkerhet, pågående utredningar, medicinsk sekretess etc. och att tillträde till platsen också kan begränsas tillfälligt, särskilt om besökarnas säkerhet inte kan garanteras.

På frågan om det finns några system för att övervaka efterlevnaden av de garantier som getts till andra medlemsstater inom ramen för förfaranden för den europeiska arresteringsordern, hänvisade många medlemsstater till den allmänna övervakningen av förhållandena för frihetsberövande och vissa hävdade att detta är domstolarnas, åklagarmyndighetens eller justitieministeriets etc. ansvar. Endast en medlemsstat redovisade ett sofistikerat system för verifiering i realtid i sina fängelser som övervakar om garantier efterlevs och utfärdar automatiska varningar när de inte gör det. Samtidigt kontrollerar den aktivt om garantier har givits för nyanlända och använder specifika celler för att undvika bristande efterlevnad.

Övergripande trender

Ramverk för inspektion och övervakning är omfattande i många jurisdiktioner, även om genomförandet skiljer sig åt. Oberoende tillsyn är i stor utsträckning institutionaliserad, och

externa organ spelar en aktiv roll i utvärderingen av förhållandena. Rapporterings- och uppföljningsmekanismer har varierande effektivitet.

18. Särskilda åtgärder mot radikaliserings i fängelser

(82) Medlemsstaterna uppmanas att genomföra en inledande riskbedömning för att fastställa vilka lämpliga system för frihetsberövande som ska tillämpas på intagna som misstänks eller har dömts för terroristbrott och våldsbejakande extremistbrott.

(83) På grundval av denna riskbedömning kan dessa intagna placeras tillsammans i en separat terroristavdelning eller spridas ut bland den allmänna fängelsebefolkningen. I det senare fallet bör medlemsstaterna hindra sådana personer från att ha direkt kontakt med intagna i särskilt utsatta situationer.

(84) Medlemsstaterna bör se till att ytterligare riskbedömningar regelbundet utförs av fängelseförvaltningen (för personer som misstänks eller döms för terroristbrott och våldsbejakande extremistbrott i början av frihetsberövandet, under frihetsberövandet och innan den intagna frigges).

(85) Medlemsstaterna uppmanas att tillhandahålla allmän medvetandehöjande utbildning för all personal och utbildning för specialiserad personal för att upptäcka tecken på radikaliserings i ett tidigt skede. Medlemsstaterna bör också överväga att tillhandahålla ett lämpligt antal välutbildade andliga ledare som representerar en rad olika religioner.

(86) Medlemsstaterna bör genomföra åtgärder som tillhandahåller program för rehabilitering, avradikalisering och avståndstagande i fängelser, som förberedelse inför frigivning, och program efter frigivningen för att främja återintegrering av intagna som dömts för terroristbrott och våldsbejakande extremistbrott.

Att förebygga radikaliserings och stödja avståndstagande är viktiga prioriteringar i alla system för frihetsberövande. Medlemsstaterna använder sig av en mängd olika strategier, där riskbedömning, specialiserade insatser, personalutbildning och samarbete mellan myndigheter kombineras.

De flesta medlemsstater rapporterade att åtminstone några och ofta flera specifika åtgärder har införts för att hantera radikaliserings i fängelser. Det måste dock noteras att inte alla medlemsstater har genomfört samma åtgärder på samma sätt. Ett exempel, som ofta nämns, är att riskbedömningsverktyg används i stor utsträckning för att identifiera individer som riskerar att radikaliseras eller uppvisar extremistiska ideologier.

Vissa jurisdiktioner har specialiserade enheter eller avdelningar avsedda för individer som bedöms utgöra risk för radikaliserings. Andra system undviker fysisk avskildhet för att förhindra att extremistiska nätverk bildas, och väljer i stället att integrera intagna med den allmänna fängelsepopulationen.

Program för avradikalisering och avståndstagande är också allmänt tillgängliga i medlemsstaterna, liksom samarbete mellan olika myndigheter med nationella

säkerhetsmyndigheter, polismyndigheter, kriminalvård och samhällsorganisationer för att övervaka individer före och efter frigivning.

Utbildning av personal inbegriper allt från grundläggande, kontinuerlig och progressiv professionell utveckling till omfattande program som ger goda, aktuella kunskaper om och färdigheter för radikaliseringsinriktade strategier för bedömning, förebyggande och intervention.

Övergripande trender

Strategier för att förebygga radikalisering, såsom riskbedömning, specialiserade insatser och tvärvetenskapligt samarbete, är utbredda i alla medlemsstater. Vissa medlemsstater förlitar sig på avskiljande, medan andra prioriterar integration med den allmänna fängelsepopulationen. Trots vissa skillnader i personalens utbildningsnivå är samordningen mellan myndigheterna i allmänhet väl utvecklad.

Slutsatser, bästa praxis och nästa steg

Övergripande slutsatser

Den jämförande bedömningen av frihetsberövande före rättegång och de materiella förhållandena under frihetsberövandet visar att medlemsstaterna har infört en rättslig ram som i stort sett motsvarar europeisk och internationell standard. Inom båda områdena finns det dock ett återkommande glapp mellan lag och praxis.

Vad gäller frihetsberövande före rättegång föreskriver de flesta system principen att frihetsberövande före rättegång ska tillämpas endast i undantagsfall och underställt krav på nödvändighet och proportionalitet. En mängd alternativ finns tillgängliga, men dessa åtgärder används i alltför låg omfattning. Trots det formella erkännandet av anmälningsskyldighet, borgen, elektronisk övervakning och bosättningsrestriktioner förlitar domstolarna sig ofta på frihetsberövande åtgärder. Hinder som bristande tillit, resursbrist och tekniska begränsningar minskar alternativens effektivitet, medan gränsöverskridande instrument, såsom den europeiska övervakningsordern (ESO), fortfarande är påtagligt underutnyttjade. Kravet på skälig misstanke utgör ett konsekvent skydd, men dess definition och tröskelvärde varierar, vilket leder till skillnader i skydd mellan jurisdiktioner.

Domstolar är vanligen skyldiga att motivera beslut om frihetsberövande före rättegång, men kvaliteten på dessa motiveringar är ojämn och i vissa fall förblir de generella eller formelmässiga. Regelbundna granskningar är också vanliga inom lagstiftningen, men effektiviteten är inte alltid garanterad vilket leder till risk för att sådana granskningar förblir formaliteter. Rätten att bli hörd innan frihetsberövande före rättegång är nästan universellt erkänd, men tillgången till ärendeakter och skyddet av sekretess, särskilt vid förhandlingar via videokonferens, utgör fortfarande problemområden. Rättsmedel och överklaganden finns tillgängliga, men tidsfrister, reglernas tydlighet och praktiska effektivitet varierar kraftigt. Tidsgränser för frihetsberövanden före rättegång finns i många medlemsstater, men långvarigt frihetsberövande är fortfarande ett återkommande problem i komplexa fall. Avdrag från slutliga domar för tid under frihetsberövande före rättegång är en nästan universell skyddsåtgärd, men reglerna om ersättning vid frikännande dom är fortfarande ojämna. Trots att rambeslutet om den europeiska övervakningsordern har införlivats i alla medlemsstater är dess praktiska tillämpning fortfarande minimal. Som ett resultat av detta förblir utländska misstänkta ofta i förvar även om motsvarande övervakning skulle kunna ordnas i deras hemland.

Vad gäller materiella förhållanden är minimistandarder för förvar allmänt etablerade, särskilt vad gäller personligt utrymme och tillgång till grundläggande bekvämligheter. Trots detta utgör överbeläggning ett problem för efterlevnaden, vilket placerar många intagna i situationer som faller under internationella riktmärken. Policyer om placering syftar generellt till att åtskilja intagna enligt rättslig status, kön och ålder, men kapacitetsbegränsningar hindrar ett strikt genomförande. Hygien- och sanitetsstandarder garanteras, trots avskildhet, tillgång till varmt vatten och skadedjursbekämpning fortfarande utgör svaga punkter. Näringsförsörjningen är i stort sett garanterad, men skillnader i budget leder till ojämn kvalitet på kosten mellan olika anläggningar.

Tid utanför cellerna och daglig utomhusaktivitet garanteras, men i praktiken varierar detta avsevärt. Möjligheter till meningsfull aktivitet som arbete, utbildning och yrkesutbildning finns tillgängliga men genomförandet varierar, särskilt för frihetsberövade före rättegång. Tillhandahållandet av hälso- och sjukvård är i stor utsträckning garanterad, men brister förekommer i stödet för psykisk hälsa, självmordsförebyggande åtgärder och behandling av missbruk. Det finns protokoll, men självmord och självskada är akuta problem. Insatser för att förebygga våld och misshandel förekommer, däribland övervakning och personalutbildning, men inkonsekvent datainsamling och rapportering försvagar tillsynen.

Rätten att ha kontakt med omvärlden och till rättsligt bistånd är fastställd. Familjebesök, korrespondens och rättighet till rättsligt försvar respekteras i stort, och innovationer som videosamtal och barnvänliga besöksarrangemang gör framsteg. Möjligheterna till digital kommunikation är dock fortfarande begränsade, särskilt för utländska medborgare. Klagomålsmekanismer är väl etablerade och kompletteras av oberoende övervakningsorgan, men hur lyhörda de är, hur ofta de utförs och hur rekommendationerna följs upp varierar kraftigt.

Särskilda skyddsåtgärder för utsatta grupper, såsom kvinnor, barn, utländska medborgare, personer med funktionsnedsättning och andra med särskilda behov, är allmänt erkända. Dessa inkluderar jämställdhetsmedveten hälso- och sjukvård, barninriktad utbildning, tolkningstjänster och tillgänglig infrastruktur. Ändå hindrar föråldrade anläggningar, överbeläggning och ojämn resursfördelning att de genomförs konsekvent. Skräddarsydda enheter och program finns på vissa platser men är långt ifrån universella.

Sammantaget visar dessa resultat att de flesta medlemsstater har skapat en solid rättslig ram vad gäller både processuella rättigheter för frihetsberövande före rättegång och de materiella förhållandena under frihetsberövandet. I hållande brister i det praktiska genomförandet undergräver dock dessa standarder. De återkommande problemen med överbeläggning, underutnyttjande av alternativ till frihetsberövande, infrastrukturella svagheter och ojämnt skydd av utsatta grupper belyser behovet av ytterligare insatser för att säkerställa att rättigheter i praktiken respekteras fullt ut.

Bästa praxis

Trots de stora variationerna i infrastruktur, resurser och rättstraditioner har många jurisdiktioner utvecklat **bästa praxis** som stärker processuella garantier vid frihetsberövande före rättegång och förbättrar förhållandena vid frihetsberövande. Denna praxis kan också stödja den sociala rehabiliteringen av intagna och bidra med exempel för bredare utnyttjande.

Vad gäller **processuella rättigheter vid frihetsberövande före rättegång** kan följande bästa praxis identifieras.

- Ett antal medlemsstater har antagit detaljerade lagstadgade krav som ålägger domare att lämna uttryckliga, individanpassade resonemang när de beslutar om eller förlänger frihetsberövandet. Detta inbegriper en analys av riskfaktorer, proportionalitetsbedömningar och uttryckliga förklaringar till varför alternativ till frihetsberövande före rättegång (t.ex. övervakning, rapporteringsskyldighet eller elektronisk övervakning) inte anses vara tillräckliga. En sådan skyldighet att

tillhandahålla individuella resonemang ökar insynen och skapar starkare garantier mot överdrivet eller godtyckligt frihetsberövande före rättegång.

- Bästa praxis omfattar bruket av korta, icke-förnybara perioder av frihetsberövande som kräver regelbunden rättslig prövning. Automatiska utfrågningar förhindrar långvarigt frihetsberövande utan tillsyn och säkerställer fortlöpande utvärdering av ärendenas framsteg, risker och proportionalitet. I vissa system måste ett utökat frihetsberövande auktoriseras av högre domstolar, vilket tillför en extra nivå av granskning.
- Avancerade digitala system som spårar tidsfrister för förfaranden, tidsfrister för frihetsberövande och regelbunden översyn minskar olaglig förlängning av frihetsberövande före rättegång. Automatiserade varningar till domare och åklagare stöder snabba åtgärder och minskar administrativa fel. Dessa system är särskilt effektiva när antalet ärenden är högt.
- Vissa medlemsstater säkerställer att försvarsadvokater utses automatiskt (i stället för att de måste begäras), oavsett den misstänktes eller tilltalades ekonomiska medel så snart personen har frihetsberövats. Detta säkerställer att intagna får snabb tillgång till juridisk rådgivning under hela perioden av frihetsberövande före rättegång, till exempel genom att en försvarsadvokat deltar i tidiga utredningar, och effektivt biträde vid häktningsförhör.
- Medlemsstater med mer centraliserade system för utfärdande och verkställande av europeiska övervakningsordrar använder detta instrument oftare. Mer centraliserade tillvägagångssätt gör det möjligt för dem att bygga upp nätverk och sakkunskap om arrangemangen för tillsyn av övervakningsåtgärder, som ett alternativ till frihetsberövande före rättegång i andra medlemsstater.

Vad gäller **materiella förhållanden vid frihetsberövande** kan följande bästa praxis fastslås.

- Vissa medlemsstater har infört it-baserade system som spårar beläggningsgrader och automatiskt hindrar anläggningar från att överskrida kapaciteten. Dessa verktyg bidrar till en rättvis placering av intagna mellan olika anläggningar och underlättar efterlevnaden av minimikraven på utrymme. Övervakning i realtid hjälper också administrationer att planera överföringar för att undvika överbeläggning.
- Modernare fängelser som utformats med förbättrat naturligt ljus, ventilation och miljökontroller utgör bästa praxis för infrastrukturutveckling. Sådana anläggningar har ofta energieffektiva system, förvar med en person per cell och bättre tillgänglighet för intagna med funktionsnedsättning.
- Flera medlemsstater utbildar personalen i dynamiska säkerhetsstrategier som betonar kommunikation, byggande av tillit, förebyggande av konflikt och daglig interaktion med intagna. Detta tillvägagångssätt minskar beroendet av fysiska begränsningar och isolering och förbättrar den allmänna säkerheten. Specialiserade utbildningsmoduler om psykisk hälsa, interkulturell kommunikation och traumafokuserad vård stärker ytterligare personalens kapacitet.
- Vissa medlemsstater genomför omedelbar, tvärvetenskaplig hälsoscreening vid intagning, inklusive psykologisk bedömning, beroendevärdering och tester för infektionssjukdomar. Tidig upptäckt av sårbarheter möjliggör snabba insatser och minskar risken för försämring.
- Särskilda enheter för psykisk hälsa som bemannas av psykiatriker, psykologer och specialiserade sjuksköterskor utgör god praxis. Dessa enheter tillhandahåller strukturerad terapi, krisintervention, läkemedelshantering och långsiktig behandling för

intagna med komplexa psykiska hälsobehov. De minskar beroendet av isolering för enskilda personer i kris och förbättrar kontinuerlig vård.

- Vissa medlemsstater använder omfattande ramar för förebyggande av våld som kombinerar personalutbildning, underrättelseinsamling, program för konflikthantering och riktade insatser för personer med hög risk. Sådana strategier bidrar till att minska våld mellan intagna och av våld mellan personal intagna.
- Bästa praxis omfattar centraliserad, detaljerad registrering av alla våldsincidenter, obligatoriska medicinska undersökningar efter allt bruk av våld och oberoende tillsyn av incidentgranskningar.
- Effektiva kriminalvårdssystem säkerställer att varje intagen får en individanpassad plan för utbildning, arbete, hälsobehov, psykologiskt stöd och mål för återanpassning. Planerna ses regelbundet över och uppdateras med synpunkter från tvärvetenskapliga grupper, inbegripet kriminalvårdsväsendet.
- Partnerskap med privata företag och arbetsmarknadsorganisationer ger intagna yrkeskvalifikationer och erfarenhet av verkligt arbete. Dessa möjligheter förbättrar sysselsättningsutsikterna efter frigivning avsevärt.
- Kontrollerad åtkomst till digitala inlärningsverktyg – t.ex. surfplattor med begränsad internetåtkomst, e-bibliotek eller ackrediterade onlinekurser – framstår som bästa praxis. Dessa verktyg förbättrar utbildningsmöjligheterna för intagna, särskilt barn och unga vuxna.
- Särskilda besöksrum, föräldraprogram och utökade besök för intagna med små barn främjar familjers stabilitet och välbefinnande. Sådana metoder upprätthåller positiva relationer och stöder återintegrering.
- Kombinationen av personliga besök med videosamtal, digitala snabbmeddelanden och övervakad åtkomst till e-post utökar kommunikationsalternativen och minskar isoleringen – särskilt för intagna från avlägsna regioner eller personer med begränsad rörlighet.
- Separata enheter eller skräddarsydda stödtjänster för utsatta grupper skapar säkrare miljöer och erbjuder riktade insatser. Exempel på detta är särskilda enheter för mödrar och barn, ungdomsavdelningar med mer omfattande utbildningstjänster och särskilda anläggningar för äldre intagna.
- Bästa praxis inbegriper att nationella organ för övervakning av fängelser ges obegränsad tillgång till alla områden, intagna och register, och att regelbundna oanmälda inspektioner säkerställs.
- Vissa medlemsstater kräver formella handlingsplaner som svar på inspektionsresultaten och institutionaliserar uppföljningsmekanismer för att utvärdera framstegen. Detta stärker ansvarsskyldigheten och driver på reforminsatserna.

Nästa steg

Nästa steg på vägen omfattar att befästa de framsteg som gjorts på rättslig nivå och samtidigt överbrygga glappet mellan standard och verklighet.

Vad gäller **frihetsberövande före rättegång** är de nationella rättsliga ramarna generellt sett i överensstämmelse, men i praktiken använd frihetsberövande före rättegång fortfarande för mycket i EU. Principen om frihetsberövande före rättegång som en sista utväg bör tillämpas mer konsekvent. Beslut om att tillämpa frihetsberövande före rättegång bör alltid innehålla individualiserade resonemang för att säkerställa proportionalitet och alternativ till

frihetsberövande före rättegång, däribland den europeiska övervakningsordern (rambeslut 2009/829/RIF), bör tillämpas mer systematiskt.

Vad gäller **materiella förhållanden vid frihetsberövande** tar man itu med överbeläggningskraven, inte bara investeringar i infrastruktur utan även strukturreformer för att straffa politik och öka beroendet av alternativa sanktioner. Stärkandet av tillgång till hälso- och sjukvård, särskilt för psykisk hälsa, förebyggande av självmord och missbruksbehandling kommer att förbättra både situationen under frihetsberövande och återintegrering efter frigivning. Av like stor vikt är att tillgången till utbildning, yrkesutbildning och meningsfullt arbete utökas för att säkerställa att frihetsberövande stöder rehabilitering snarare än ökar risken för återfall.

Skyddsåtgärder för utsatta grupper måste omsättas i konsekvent praxis genom jämställdhetsmedvetna system, barnanpassade anläggningar, infrastruktur med tillgänglighet och specialiserade tjänster som är anpassade till individers behov. Användningen av digitala verktyg för att underlätta klagomål, övervakning och kontakt med omvärlden bör stärkas för att öka tillgänglighet och insyn.

Övervakningsmekanismerna för fängelser måste också stärkas genom att oberoende övervakningsorgan ges tillräckliga resurser och befogenheter att se till att deras rekommendationer leder till påtaglig förbättring.

Genom att identifiera systemiska utmaningar och lyfta fram bästa praxis stärker denna rapport de pågående insatserna för att förbättra efterlevnaden av rekommendationen om frihetsberövande samt internationella standarder. Avsikten är att tillhandahålla underlag för politiska diskussioner och att stärka grunden för ömsesidigt förtroende. Att säkerställa att frihetsberövande före rättegång används som en sista utväg och att de materiella förhållandena under frihetsberövandet respekterar människans värdighet är inte bara en fråga om individuella rättigheter utan det är också oumbärligt för att den europeiska arresteringsordern ska fungera effektivt och, mer allmänt, för förtroendet för det rättsliga samarbetet i EU.

Kommissionen kommer därför att fortsätta att förbättra informationsutbytet om förhållanden vid frihetsberövande i EU:s medlemsstater. I detta syfte kommer kommissionen, i nära samordning med Europarådet, att utarbeta **faktablad för varje medlemsstat** vad gäller frihetsberövande.

Det pågår också diskussioner om hur EU:s organ för övervakning av fängelser kan **använda det frågeformulär** som tagits fram för denna rapport för att öka enhetligheten i övervakningsmetoderna i hela EU.

Utbildningsverksamhet om genomförandet av rekommendationen kommer också att prioriteras. I detta sammanhang hänvisas till 2025 års vägledning för nationella förebyggande mekanismer om övervakning av genomförandet av rekommendationen om frihetsberövande, som utarbetats inom ramen för det gemensamma EU/CoE-projektet <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum> (inte översatt till svenska).